

DACIA
HET FELIX
ROEMRIJKE
VERLEDEN VAN
ROEMENIË

Bart Demarsin & Stéphanie Derwael

DACIA FELIX
Het roemrijke verleden van Roemenië

DACIA FELIX

HET
ROEMRIJKE
VERLEDEN VAN
ROEMENIË

— Romeinen, Daciërs, Geten, Grieken,
Scythen en Kelten

Bart Demarsin & Stéphanie Derwael

INHOUD

Voorwoorden	7
ROEMENIË — KRUISPUNT VAN CULTUREN	9
I. DE ROMEINEN — 106 - 271 n.Chr.	19
INTERMEZZO: DACISCHE OORLOGEN — 101 - 106 n.Chr	29
II. DE DACIËRS — ca. 150 v.Chr. - 106 n.Chr.	33
III. DE GETEN — ca. 500 - ca. 250 v.Chr.	43
IV. DE GRIEKEN — ca. 650 v.Chr. - 46 n.Chr.	53
V. DE SCYTHEN — ca. 550 - ca. 250 v.Chr.	63
VI. DE KELTEN — ca. 320 - ca. 175 v.Chr.	73
Catalogus	82
Bruikleengevers	93
Literatuurlijst	94
De auteurs	95

TONGEREN ALS UITVERKOREN PARTNER VAN EUROPALIA - ROEMENIË

Patrick Dewael,
burgemeester

Tongeren is de eerste stad ooit in onze streken. Ze werd door de Romeinen gesticht rond 10 v.Chr., enkele decennia na de bloedige strijd met de Eburonen van koning Ambiorix. Atuatuca Tungrorum groeide op korte tijd uit tot een wervelend centrum, gelegen in de noordwestelijke uithoek van het immense Romeinse Rijk. De plaatselijke bevolking richtte haar blik naar Rome. Vooral de elite omarmde de Romeinse levensstijl, zonder evenwel de eigen, pre-Romeinse gewoonten en gebruiken te verloochenen.

Meer dan 2000 kilometer oostwaarts, waar vandaag Roemenië ligt, voltrok zich hetzelfde fenomeen. Het Romeinse leger brak er in 106 n.Chr. de laatste weerstand en annexeerde een flink stuk van het gebied. Hun ‘Ambiorix’ heette er Decebalus. De overwonnenen waren geen Eburonen maar Daciërs. Ook daar kwam een provinciaal-Romeinse ‘mengcultuur’ tot bloei. Die zag er hetzelfde uit als hier, maar toch weer anders.

Ik twijfelde er dan ook geen ogenblik aan om in te gaan op het verzoek van *Europalia International en het Roemeens Cultureel Instituut*. Ze hadden het bij het rechte eind: het Gallo-Romeins Museum is uitstekend geplaatst om een eigentijdse expositie te ontwikkelen over het Romeinse verleden van Roemenië én de eeuwen die eraan voorafgingen.

De tentoonstelling vertelt een intrigerend verhaal van contact en uitwisseling, van culturele kruisbestuiving, van ontmoeting en confrontatie. De inhoudelijke krachtlijnen vindt u in dit boek. Ik wens u veel leesplezier.

GOUD- EN ZILVER- SCHATTEN UIT BOEKAREST, MÉT EEN VERHAAL

An Christiaens, *waarnemend burgemeester en
schepen van cultuur*

Het *Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis in Boekarest* heeft een schatkamer vol schitterende objecten. Het Gallo-Romeins Museum had de eer en het genoegen er volop uit te mogen putten. Daarenboven kregen we toegang tot de collecties van een twintigtal andere Roemeense musea. Al die stukken complementeerden we met een handvol kernobjecten uit o.a. de Vaticaanse Musea in Rome.

Het resultaat is een ongeziene verzameling topstukken, eenmalig te zien in België. De mooiste én boeiendste voorwerpen vindt u in dit boek. Ze weerspiegelen de identiteit van de cultuurgroepen die in de expositie centraal staan: Romeinen, Daciërs en Geten, Grieken, Scythen en Kelten. Al deze volkeren drukten hun stempel op de Roemeense geschiedenis. U merkte het misschien al op: sommige kleurden ook het verre verleden van onze regio.

Het wetenschappelijke en educatieve team van het Gallo-Romeins Museum herleidde hun verhaal tot in zijn essentie. We kregen hierbij dankbare ruggensteun van de Roemeense specialisten *Ernest Oberländer-Tärnoveanu, Valeriu Sîrbu en Dragoş Măndescu*. Samen slaagden we erin om objecten met een wow-factor ook inhoudelijk betekenisvol te maken. U ontdekt een fascinerend stuk geschiedenis van een Oost-Europees land dat voor velen van ons nog te onbekend is. Ik hoop dat dit boek ertoe bijdraagt om daar verandering in te brengen.

EEN INTRIGERENDE REIS, STEEDS DIEPER IN DE TIJD

Bart Distelmans,
directeur Gallo-Romeins Museum

Een tentoonstelling ontwikkelen is een huzarenstuk. Er komt doorzettingsvermogen, kundigheid en ook wel wat geluk bij kijken. En misschien bovenal: teamwerk. Dat was voor ‘Dacia Felix’ niet anders.

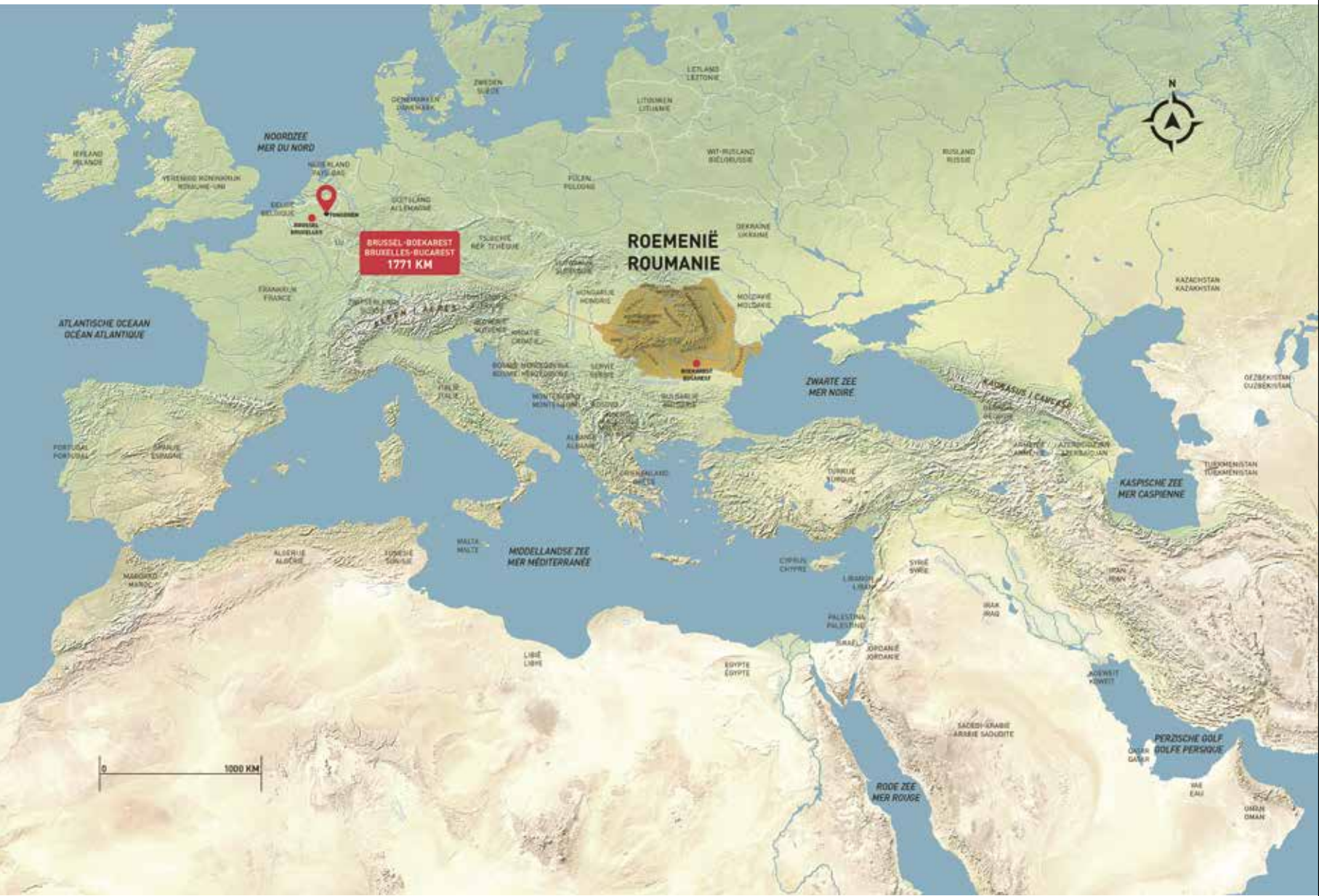
Eerst moest de rode draad worden bepaald. We kozen voor een focus op Roemenië als kruispunt van culturen. Het land heeft een unieke geografische positie, grofweg tussen de Euraziatische steppe in het oosten, de mediterrane wereld in het zuiden en Centraal-Europa in het westen. Dat maakt het van oudsher een aantrekkelijke plek.

Dan volgde het selecteren en ordenen van de objecten. Maandenlang. We reisden naar Roemenië, bezochten musea en depots. Aansluitend werden alle teksten geschreven: helder en toch voldoende genuanceerd. Hiervoor verwerkten we massaal vakliteratuur, aangebracht door de Roemeense specialisten.

Voor al audiovisuele en interactieve media maken een expositie toegankelijk voor een breed publiek. Ze werden speciaal voor de tentoonstelling ontwikkeld. Sfeerbepalend zijn de filmbeelden van Roemeense erfgoedlandschappen. Ze sieren ook dit boek, in de vorm van panoramische foto's.

Bepalend voor een fijne, leerrijke en beklijvende bezoekervaring is ook de vormgeving. Die was in handen van SHSH, een Japans-Brussels bureau. *Shin Bogdan Hagiwara en Shizuka Hariu* kozen voor een fijnzinnige vormtaal. Die trok Gestalte ook grafisch door in dit boek. De verschillende hoofdstukken volgen het ritme van de tentoonstelling. Zo maakt u net als de bezoekers een culturele ontdekkingsreis. Na een synthetiserend beginstuk nemen de auteurs u mee, steeds dieper in de tijd.

Ik ben er trots op dat we een unieke tentoonstelling met een al even uniek boek kunnen bekronen. Geniet ervan.

ROEMENIË — KRUISPUNT VAN CULTUREN

— Romeinen, Daciërs, Geten, Grieken,
Scythen en Kelten

Roemenië bevindt zich op een unieke plaats, op het kruispunt van de mediterrane wereld, Azië en Europa. Het land profiteert van zijn gunstige ligging aan de Zwarte Zee en van een dicht net van waterlopen, met de Donau als belangrijkste rivier. De vlaktes, de heuvels, de bergen en de Donaudelta vormen een gebied met een enorme rijkdom aan natuurlijke hulpbronnen. Door zijn bevoorrechte positie is Roemenië van oudsher een kruispunt van culturen, een plek van contacten en uitwisseling.

DE OUDHEID IN ROEMENIË: DE OVERGANG VAN PROTOHISTORIE NAAR GESCHIEDENIS

Door de tijd heen bewonen verschillende volkeren de regio, soms tegelijkertijd. Sommige zijn inheems, andere zijn van vreemde oorsprong. Archeologie is onze belangrijkste bron van informatie over deze volkeren, voor de periode vanaf de vroege oudheid beschikken we ook over geschreven bronnen. Het eerste gebruik van het schrift wordt traditioneel beschouwd als de overgang van de prehistorie naar de geschiedenis, maar die verloopt niet overal op dezelfde manier. Roemenië is een mooi voorbeeld van een gebied waar ‘historische’ (schrijvende) en ‘protohistorische’ (niet of nog niet schrijvende) volkeren samenleven en elkaar verrijken.

De oudste geschreven informatie over de bevolkingsgroepen in het huidige Roemenië danken we aan de rechtstreekse en onrechtstreekse contacten van een aantal protohistorische volkeren – zoals de Geten, Daciërs, Scythen en Kelten – met de Grieken en later met de Romeinen. Die laatsten vermelden en beschrijven die volkeren vaak vanwege hun militaire kwaliteiten, hun deelname aan conflicten en gevechten, en hun specifieke zeden en gewoonten. Dankzij de Griekse en Romeinse teksten kunnen we niet alleen een naam kleven op deze volkeren, maar begrijpen we hun levenswijze ook beter en kunnen we bepaalde

historische gebeurtenissen chronologisch en geografisch preciezer situeren.

In de historische bronnen uit de oudheid komen twee autochtone volkeren voor die in de geschiedenis van Roemenië van groot belang zijn. Het gaat om de Geten en de Daciërs, twee Thracische stammen. De Thraciërs zijn een Indo-Europees volk dat bestaat uit een aantal stammen van wie de taal, geloofsovertuigingen en tradities veel gelijkenissen vertonen. Ze leven in de noordelijke Balkan. Moderne onderzoekers noemen de twee groepen vaak ‘Daco-Geten’ of ‘Geto-Daciërs’. Geten en Daciërs delen tot op zekere hoogte inderdaad eenzelfde cultuur van Thracische oorsprong, maar ze leven in verschillende regio’s en in een andere tijd. De Geten treffen we vooral aan in de vlaktes buiten de Karpaten, in het oosten en het zuiden van het huidige Roemenië en in het noorden van wat nu Bulgarije is. Hun bloeiperiode situeren we in de 5de, 4de en 3de eeuw v.Chr. De Daciërs van hun kant leven tussen het midden van de 2de eeuw v.Chr. en het begin van de 2de eeuw n.Chr. in het bergachtige gebied van de Karpaten. Die verschillen hebben een grote impact op de vorming van hun respectieve identiteiten.

In de Griekse en Romeinse geschreven bronnen is ook sprake van protohistorische volkeren die zich vanuit verafgelegen gebieden op het grondgebied van het huidige Roemenië vestigen.

Sinds 2007 is Roemenië lid van de Europese Unie. Het land heeft een rijke geschiedenis, die in de loop van de eeuwen vorm kreeg door de komst van talrijke volkeren, uit alle windstreken. Op het kruispunt van de mediterrane wereld, de Euraziatische steppe en Europa is het grondgebied van het huidige Roemenië van oudsher een kruispunt van culturen en een plek van uitwisseling en contact.
© Tongeren, Gallo-Romeins Museum

Dacische sierschijf (*phalera*), Zăbala (Roemenië), 100-1 v.Chr., verguld zilver, h 10,12 cm
© Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

De Daciërs en de Geten zijn twee stammen die deel uitmaken van het Thracische volk. Hun bloeitijd situeren we in twee verschillende periodes en ze leven in verschillende gebieden, maar er zijn ook duidelijk connecties. Daarvan getuigen bepaalde motieven die de ambachtslui gebruiken. Een daarvan is de ruiter als symbool van moed bij de krijgselite. De vogel en de hond op deze *phalera* verwijzen misschien naar een jachtscène, een activiteit voorbehouden aan de elite.

Keltische helm versierd met een valk, Ciumești (Roemenië), 250-175 v.Chr., ijzer, brons en glas, h 41 cm
© Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

Deze unieke ijzeren helm met erbovenop een bronzen valk komt uit een Keltisch krijersgraf. De eigenaar van de helm is vermoedelijk een bevelhebber met een eigen militie. Valken staan bij de Kelten symbool voor macht, kracht en agressie. Zij zijn de bovennatuurlijke begeleiders van rondtrekkende krijgers. In zijn graf troffen archeologen ook beenplaten aan, die waren van Griekse makelij. Waarschijnlijk had de man als huurling dienst gedaan voor een Griekse vorst. De Kelten introduceren in hun nieuwe thuisland dus niet enkel typisch Keltische objecten, maar ook voorwerpen gemaakt in de Griekse ateliers.

Scythisch zwaard (*akinakès*) met schede, Mirșid (Roemenië), 700-600 v.Chr., ijzer en brons, l 36,5 cm
© Zalău, Regionaal Museum van Geschiedenis en Kunst

Van Siberië tot Europa is de *akinakès* wellicht het meest iconische object uit de cultuur van de Scythen. De zwaardschede loopt uit op een uiterst gestileerde adelaarskop, kenmerkend voor dit type van schedes.

Ring met mythologische scène, Poiana (Roemenië), 100 v.Chr. - 100 n.Chr., goud en glas, l 3,60 cm
© Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

In de vating van deze ring is een vrouw in wapenrusting op een tweespan afgebeeld. Het gaat om Athena, de Griekse godin van de wijsheid en de oorlog. De ring is van Grieks-Romeinse makelij, maar werd gevonden in Dacisch gebied. Waarschijnlijk werd hij gekocht door een rijke Daciër, of kreeg die de ring cadeau.

Twee Fenicische kralen, Bunești-Averești (Roemenië), 400-300 v.Chr., glaspasta, h 3,9-4,3 cm
© Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

Kralen in glaspasta versierd met twee gezichten, worden vervaardigd in Fenicische ateliers in Carthago, aan de oostkust van de Middellandse Zee en de noordkust van de Zwarte Zee. Vanuit de Griekse kolonies aan de kust van het huidige Roemenië worden ze verder verspreid bij de Geten en de Kelten in het binnenland.

Keltische imitatie van een Fenicische kraal, Matei (Roemenië), 250-175 v.Chr., glaspasta, h 4,7 cm
© Bistrița, Museumcomplex Bistrița-Năsăud

Het lijkt erop dat de ateliers waar de Fenicische kralen in glaspasta met twee gezichten worden gemaakt, in de 3de eeuw v.Chr. niet langer actief zijn. Keltische ambachtslui maken zulke kralen vanaf dan blijkbaar zelf, om tegemoet te komen aan de eigen, Keltische vraag.

Ze belanden daar in hun zoektocht naar vruchtbare gronden voor hun gewassen en kuddes. De Scythen, een nomadisch volk afkomstig van de steppen in Siberië, worden aangetrokken door de rijkdom aan de Zwarte Zeekust. Tussen het midden van de 6de eeuw v.Chr. en de 3de eeuw v.Chr. beleven zij er een bloeitijd. De Kelten komen dan weer uit Centraal-Europa. Zij vestigen zich tussen het einde van de 4de en het begin van 2de eeuw v.Chr. op het plateau en in de vlaktes van Transsylvanië. Behalve migrantenvolkeren op zoek naar grond en rijkdom zijn beide ook krijgsvolkeren, berucht om hun gewelddadige invallen en de bijbehorende plunderingen.

In de geschiedenis van Roemenië zijn ook Grieken en Romeinen immigranten. De manier waarop zij zich in de regio vestigen en de wijze waarop ze de lokale bevolking beïnvloeden, zijn echter van een heel andere aard. In het geval van de Grieken spreken we van kolonisatie en hellenisering, in het geval van de Romeinen van imperialisme en romanisering. Met als doel het gebied economisch te exploiteren, vestigen de Grieken zich in Dobrudja, de regio tussen de Zwarte Zee en de Donau. Vanaf de 7de eeuw v.Chr. stichten zij er kolonies. Hun knowhow en een aantal van hun tradities verspreiden ze bij de lokale bevolkingsgroepen, zonder daarbij hun wil op te dringen of hen te controleren. Het expansionisme van de Romeinen daarentegen is militair van aard: gewapenderhand veroveren zij nieuwe gebieden, brengen die onder hun gezag en leggen er hun leefregels op.

In 46 n.Chr. lijven ze de kuststreek van Dobrudja in, en voegen die toe aan de provincie Moesia. In 106 n.Chr. veroveren de Romeinen het gebied ten westen van de Karpaten. Dat wordt de provincie Dacia. De Romeinse veroveringen zijn vooral ingegeven door militaire, ideologische en economische motieven.

Geten en Daciërs, Scythen en Kelten, Grieken en Romeinen: deze zes culturen zijn perfecte illustraties van de rijkdom, originaliteit en diversiteit die we aantreffen in het antieke verleden van het huidige Roemenië, en bij uitbreiding van Europa. De versmelting van autochtone en vreemde invloeden is een bepalend element in de geschiedenis van deze volkeren. Maar wat zijn nu precies de verschillende vormen van contacten en uitwisseling tussen hen?

CONTACT EN UITWISSELING: ZES CULTUREN, TALRIJKE VORMEN VAN INTERACTIE

Wanneer ze het grondgebied van het huidige Roemenië bereiken in de 7de eeuw v.Chr., vestigen de Griekse kolonisten zich in Dobrudja, een regio die een ideaal kruispunt vormt voor de handel en om strategische redenen zeer gegeerd is. Om duidelijk te maken welke soorten contacten Grieken, Geten, Daciërs, Scythen, Kelten en Romeinen met elkaar onderhouden, beginnen

we dan ook het best bij de Griekse kolonies. De contacten zijn van economische, politieke, artistieke, ideologische en sociale aard en leiden tot de uitwisseling van voorwerpen, ideeën, technieken, motieven, rituelen, gebruiken en personen.

De eerste vorm van uitwisselingen is economisch van aard: het gaat om handelstransacties. De Grieken uit de kolonies profiteren van hun ligging tussen de Zwarte Zee en de Donau, waardoor ze gebruik kunnen maken van handelsroutes over zee en via de rivieren. Zo kunnen ze goederen enerzijds verdelen over het bekken van de Zwarte Zee en anderzijds naar het hinterland van het huidige Roemenië. Via die wegen bereiken tal van Griekse en oosterse producten de Griekse kolonies. Een deel van die producten bewaren de bewoners voor eigen gebruik, de rest herverdelen ze in het binnenland – eerst bij de Geten en de Scythen in de vlakten, later tot bij de Daciërs en de Kelten aan de overkant van de Karpaten. Een zeer populair object dat via de havens van de kolonies wordt verhandeld, zijn kralen van glaspasta die versierd zijn met twee gezichten. Het gaat om Fenicische producten die vervaardigd worden in ateliers in het oostelijke deel van het Middellandse Zeebekken en ten noorden van de Zwarte Zee. Ze worden erg op prijs gesteld door de Grieken in de kolonies, maar ook door de Geten in de Donauvlakte en de Kelten in de Karpaten, naar wie ze getransporteerd worden. Ook Griekse wijn, die per schip wordt aangevoerd in amforen, is een succesvol product in het handelsnetwerk

van de Zwarte Zee, de Donau en de Karpaten: alle volkeren in de regio zijn erop verlekkerd. Fenicische kralen, Griekse wijn, maar ook Athens aardewerk en juwelen in kostbare materialen, al deze goederen passeren via de kolonies en worden er ingeruild tegen andere producten. Zo leveren de Scythen bijvoorbeeld slaven, grondstoffen en vooral graan aan de Grieken.

Economische uitwisseling kan leiden tot het uitwisselen van competenties en het stimuleren van innovatie. Zo passen de Griekse ambachtslui uit het Middellandse Zeebekken en de kolonies hun producten aan de smaak van hun nieuwe, 'buitenlandse' klanten aan. Voor hun Scythische klanten beelden ze bijvoorbeeld steppedieren af, met dierenlichamen die vervormd zijn om beweging te suggereren. De motieven en de stijl van de versiering maken ze op maat, aangepast aan hun diverse klanten. Ook niet-Griekse ambachtslui passen hun producten vaak aan. Zij kopiëren uitheemse importstukken en knowhow, en maken zich de vormen en versieringen daarvan eigen. Sommige motieven en voorwerpen worden op identieke wijze gekopieerd, zoals de Fenicische kralen in glaspasta in het geval van de Keltische ambachtslui. Andere dienen eerder als inspiratiebron en worden aangepast, om beter aan te sluiten bij de lokale opvattingen over schoonheid. Zo wordt het plantendecor van Grieks-Romeinse drinkbekers en -schalen door de Dacische ambachtslui gestileerd of vervangen door typisch Dacische motieven. Sommige invloeden zijn moeilijker te interpreteren: hoewel de Scythen, Geten en

Zegelring van de Scythische koning Skylès, Corbu (Roemenië), 500-400 v.Chr., goud, diam. 2,94 cm

© Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

De relaties van de Scythen uit de regio rond de Zwarte Zee met de Griekse wereld zijn uniek. Ze zijn van een heel andere aard dan die van de Scythen die leven op de Aziatische steppen, die veeleer op het Oosten en op China gericht zijn. De Scythen die op het grondgebied van het huidige Roemenië leven, worden zelfs geleidelijk aan sedentair. Vanaf de 3de eeuw v.Chr. nemen ze de Griekse manier van leven meer en meer over.

Getische drinkhoorn (*rhyton*), Poroina Mare (Roemenië), 400-300 v.Chr., verguld zilver, h 16 cm

© Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

Een *rhyton* wordt gebruikt tijdens rituelen, voor het plengen van water of wijn op de grond of op een altaar. Via een gaatje in de muil van de stier kan het wegstromen van de vloeistof gecontroleerd worden. *Rhyta* zijn Perzisch van oorsprong, ze worden vervolgens overgenomen door de Grieken en later door de Thraciërs.

Griekse beker (*kantharos*), Istros (Istria, Roemenië), ca. 350 v.Chr., aardewerk met zwart vernis, h 10,7 cm

© Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

Aardewerk 'met zwart vernis' is hoogwaardig luxe aardewerk. Het wordt van de 6de tot de 4de eeuw v.Chr. vervaardigd in Atheense ateliers. Het wordt op grote schaal uitgevoerd, zowel naar het westelijke als het oostelijke deel van het Middellandse Zeegebied. Het erg sobere, elegante decor is gestempeld of ingesneden.

Schaal met opschrift, Valea Nucarilor (Roemenië), 340-330 v.Chr., zilver, diam. 16 cm

© Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

Deze schaal is door Kotys, koning van de Odrysen, geschonken aan een Getische vorst, als teken van hun alliantie of trouw. De Odrysen zijn een Thracische stam die wonen in een gebied dat grenst aan dat van de Geten. Het geven van dit soort diplomatieke geschenken is gebruikelijk bij de Thraciërs, zij schijnen dit overgenomen te hebben van de Perzen. Het opschrift vermeldt ook dat de schaal vervaardigd is door een zekere Beo.

Italische drinkbeker, Sâncrăieni (Roemenië), 50 v.Chr. - 50 n.Chr., zilver, h 14,75 cm

© Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

Deze beker wordt gemaakt in Italië en belandt via de Adriatische Zee in Dacisch gebied. Reeds lang vóór de oprichting van de Romeinse provincie Dacia zijn de Daciërs dus vertrouwd met Italische gebruiksvoorwerpen. Dit type beker dient om wijn te drinken, iets wat de Dacische elites doen op Grieks-Romeinse wijze: ze mengen de wijn met water en met kruiden.

Kopje met reliëfversiering, Muntenië (Roemenië), 200 v.Chr. - 100 n.Chr., aardewerk, diam. 13,2 cm

© Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

Dit type drinkkopjes is oorspronkelijk een Grieks product dat verspreid wordt in het hele Middellandse Zeebekken. We treffen het ook aan bij de Daciërs, waar dit exemplaar vandaan komt. De fijne plantenmotieven zijn typisch Grieks. Is dit een ingevoerd Grieks product of gaat het om een hoogwaardige kopie, gemaakt door een Dacische ambachtsman?

Daciërs het schrift niet beheersen, gebruiken ze soms toch voorwerpen waarin de naam van een van hun koningen is gegraveerd, in Griekse letters. Betekent dit dat sommige mensen uit de hoogste regionen van de samenleving door hun contacten met de Grieken leren schrijven? Of gaat het slechts om wel-bepaalde namen die Griekse ambachtsslui aanbrengen om hun klanten te plezieren?

Soms wijst het gebruik van bepaalde voorwerpen op meer dan economische of artistieke vormen van uitwisseling. Het getuigt in dat geval van diepgaandere veranderingen die betrekking hebben op rituelen en maatschappelijke praktijken. Zo nemen de Geten en de Daciërs een typisch Grieks ritueel over: het drinken van wijn tijdens symposia, banketten met een strak geregeld verloop. De wijn wordt er niet zomaar gedronken, maar moet eerst worden aangelengd met water en gemengd met kruiden, waarna hij wordt gefilterd en tot slot opgediend. Dat alles moet gebeuren in de juiste volgorde en met het juiste gerei. Tijdens deze symposia, die het tweede deel van een maaltijd vormen, discussieert een beperkt aantal genodigden over de wereld of draagt poëzie voor. Op die manier pakken zij uit met hun culturele bagage. Uit het gebruik van bepaalde types drinkbeker, zeven om wijn te filteren en nieuwe types recipiënten, kunnen archeologen dit soort sociale praktijken reconstrueren. Bij de Scythen gaat het er weer anders aan toe: zij zijn verzot op Griekse wijn, maar ze drinken hem puur, zonder hem met water

aan te lengen. Op vindplaatsen die met de Scythen in verband te brengen zijn, vinden archeologen dan ook geen gerei voor het toebereden en opdienen van wijn. Ook apart is het feit dat bepaalde objecten een andere bestemming krijgen, waardoor ze beter passen bij Scythische gebruiken. Zo worden de amforen waarin Griekse wijn wordt aangevoerd, hergebruikt om er paardenmelk in op te slaan, de favoriete drank van de Scythen. Zo'n 'herbestemming' van een gebruiksvoorwerp onthult in dat geval specifieke Scythische gewoontes.

In sommige gevallen getuigt het overnemen van uitheemse sociale gebruiken van een echte identiteitsverandering. Het verhaal van de Scythische koning Skylès is daar een mooi voorbeeld van. We kennen het dankzij een tekst uit de 5de eeuw v.Chr. van de Griekse historicus Herodotus (*Historiën* IV, 78-80). Skylès heerst omstreeks 475-450 v.Chr. over het kustgebied van het huidige Roemenië, waar de Griekse kolonies gevestigd zijn. Hij is de zoon van de Scythische koning Ariapithès en van een vrouw uit de Griekse elite van Istros, een kolonie in deze regio. Zijn moeder leert hem de Griekse taal en het Griekse schrift, en ze doet dat zo goed dat Skylès na verloop van tijd de Griekse gebruiken verkiest boven de Scythische. Voor de Scythen is het volgen van de eigen tradities en wetten echter van primordiaal belang, en moeten de relaties met de Grieken beperkt blijven tot de economie en de politiek. Skylès probeert zijn dubbele identiteit daarom in het geheim te beleven. Maar hij wordt verraden

Eremonument voor drie weldoeners, Istros (Istria, Roemenië), 300-200 v.Chr., marmer, h 165 cm
© Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

In ruil voor een jaarlijks tribuut en gijzelaars geniet de Griekse kolonie Istros de bescherming van de Getische koning Zalmodegikos. Zo behoudt de stad ook haar autonomie. Het opschrift zegt dat Diodoros, Prokritos en Klearchos, drie burgers van Istros, met succes een gevaarlijke tocht ondernomen hebben om Zalmodegikos ervan te overtuigen af te zien van het jaarlijkse tribuut en de gijzelaars vrij te laten.

Reliëf met een voorstelling van de god Mithras, Ulpia Traiana Sarmizegetusa (Sarmizegetusa, Roemenië), 100-240 n.Chr., marmer, h 47 cm
© Deva, Museum van de Dacische en Romeinse Beschaving

Dit marmeren reliëf uit Ulpia Traiana Sarmizegetusa, hoofdstad van Dacia, stelt de god Mithras voor die een stier doodt. Uit het bloed en sperma van de stier ontstaat nieuw leven. Deze voorstelling staat centraal in elke Mithrastempel. De cultus komt uit Perzië, soldaten en handelaars verspreiden hem over het Romeinse Rijk.

door iemand uit zijn eigen entourage en vervangen door zijn broer Oktamasadēs, die hem in de buurt van Istros laat onthoofden. Precies in die omgeving hebben archeologen een gouden ring gevonden waarop Skylēs' naam is gegraveerd in Griekse letters. Toch zullen de Scythen hun nomadische en krijgsmatige levenswijze twee eeuwen later stap voor stap achter zich laten. Ze worden geleidelijk aan sedentair en nemen veel gebruiken over van de Grieken, met wie ze zich ook vermengen. Inter-culturele contacten kunnen dus uitmonden in de vorming van gemengde gemeenschappen, waar ieders consumptiegoederen en expertise met elkaar gedeeld worden. Dat is het geval met de Scythen en de Grieken, maar ook met de Geten en de Grieken, en met de Kelten en de inheemse bevolking van Transsylvanië.

De contacten tussen de verschillende volkeren die in de oudheid op het grondgebied van het huidige Roemenië leven, verlopen echter niet altijd vreedzaam. Omdat bevolkingsgroepen voortdurend in beweging zijn, ligt het aantal conflicten hoog. De Thracische koningen, de mediterrane en oosterse mogendheden, de Kelten en de nomadenvolkeren uit de Euraziatische steppe, allemaal willen ze de controle over dit rijke en welvarende gebied. Ook hier is de regio Dobruja een goed voorbeeld, want de Griekse kolonies beleven er een enorme bloei. De Scythen vallen het gebied regelmatig met geweld binnen en plunderen en vernielen de kolonies. Om zich te verdedigen bouwen de Grieken niet alleen versterkingen, maar passen ze ook hun gevechtstech-

nieken aan. Ze laten zich daarbij inspireren door hun nomadische tegenstanders, wiens technieken beter aangepast zijn aan de grote open ruimtes op de Donauvlakten. Zo leren de Grieken om te gaan met pijl en boog, en beweging en snelheid te combineren. Ook conflicten leiden dus tot het 'uitwisselen' van vaardigheden. Meer dan eens maken de Scythen zich meester van Griekse kolonies. Ook de Geten, en later de Daciërs en ook de Romeinen, proberen dit rijke gebied onder hun controle te krijgen. Dat leidt tot verschillende uitkomsten. Heel gebruikelijk is het betalen van tribuut aan de winnaar van een conflict, in ruil voor vrede en bescherming. Daardoor behouden de verliezers ook hun autonomie. Als teken van goede trouw worden soms zelfs hooggeplaatste personen als gijzelaars naar de overwinnaar gestuurd. Ook diplomatieke huwelijken kunnen een verbond bezegelen en de vrede garanderen.

Wanneer de Romeinen hun opwachting maken op het grondgebied van het huidige Roemenië, nemen de contacten en de uitwisseling met de lokale bevolking een andere wending. De Romeinen regeren over een gigantisch wereldrijk. Alle provincies die er deel van uitmaken, hangen af van de centrale macht in de hoofdstad Rome. Het is het leger dat nieuwe gebieden veroverd, in naam van de keizer en het keizerrijk. Elk nieuw veroverd gebied wordt opgenomen in een bestaande provincie óf wordt een nieuwe provincie. Zo wordt het oosten van het huidige Roemenië opgenomen in de provincie Moesia, en

Getische pronkhelm, Peretu (Roemenië), 400-300 v.Chr., verguld zilver, h 26 cm
© Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

De kunst van de Geten is rijk aan invloeden: Thracische, Perzische, Scythische en Griekse elementen komen er samen in een unieke stijl. De voornaamste invloeden komen uit het Oosten, van de Perzen en van de Scythen. Griekse elementen zijn minder talrijk. Dat zorgt voor de originaliteit van de Getische kunst in vergelijking met die van andere Thracische stammen uit die tijd.

Romeinse mal voor de productie van kommen in terra sigillata, Micăsasa (Roemenië), 100-250 n.Chr., terracotta, diam. 16,2 cm
© Cluj-Napoca, Nationaal Museum van de Geschiedenis van Transsylvanië

Terra sigillata is typisch Romeins aardewerk. Het is fijn, rood en glanzend. Het wordt op industriële schaal vervaardigd in ateliers in Italië, Gallië, Noord-Afrika en het Oosten. In de provincies Dacia en Moesia komt het grootste deel van dit aardewerk uit gerenommeerde Gallische ateliers, zoals die van Lezoux. Deze mal is rechtstreeks gemaakt op een mal die is ingevoerd uit Lezoux.

wordt het westen de nieuwe provincie Dacia. De Romeinse expansie bestaat dus in de uitbreiding van zijn machtsgreep als gecentraliseerde staat. Ze verschilt daarin sterk van de expansie van de Grieken, de Scythen en de Kelten. Onder aanvoering van kolonisten of militaire leiders stichten die immers gemeenschappen die politiek onafhankelijk zijn van hun gebied van oorsprong. Deel uitmaken van het Romeinse keizerrijk houdt bepaalde verplichtingen in, zoals trouw zweren aan de keizer, het respecteren van wetten en het uitvoeren van de culten die bij de officiële godsdienst horen. De Romeinse manier van leven wordt voorgesteld als een model van maatschappelijk succes en dringt door in alle aspecten van het dagelijkse leven. Maar ook de eigen tradities van elke streek worden getolereerd. In het keizerrijk is er bovendien veel mobiliteit: soldaten, handelaars en ambachtsslui doorkruisen de provincies en stimuleren de circulatie van consumptiegoederen en tradities. Zo wordt onder meer de cultus van oosterse godheden als Mithras naar Rome gebracht. Die verspreidt zich vervolgens over de provincies. Producten in aardewerk uit de befaamde ateliers van Gallië overspoelen de mediterrane markt, tot in de provincies Dacia en Moesia. De romanisering van de provincies verandert alle domeinen van de samenleving: de politiek, de religie, de economie, de mode

Grafsteen voor Aelia Thadmes Palmyra, Potaissa (Turda, Roemenië), 150-200 n.Chr., kalksteen, h 130 cm
© Târgu Mureș, Regionaal Museum van Mureș

Dit grafmonument toont de grote mobiliteit van de Romeinen doorheen het rijk. Volgens de graftekst is het monument opgericht voor Aelia Thadmes Palmyra, het meisje in het midden. Haar vader, de zittende bebaarde man, heet Aelius Bolhas Bannaei. In Dacia deed hij dienst in een militaire eenheid uit de streek van het Syrische Palmyra en kreeg hij daarna het Romeinse burgerrecht. De familie bleef in Dacia, maar pakt hier uit met haar etnische afkomst. Dat blijkt uit onder andere uit de naam van het meisje.

en zelfs de vrijetijdsbesteding. Maar de romanisering verloopt niet overal op dezelfde manier, want in elke provincie raken de Romeinse, regionale en autochtone elementen op een andere manier met elkaar vermengd. Een Romein uit Tongeren en een Romein uit Ulpia Traiana Sarmizegetusa, de hoofdstad van de provincie Dacia, zijn dan wel inwoners van hetzelfde keizerrijk, ze zouden waarschijnlijk een verschillende definitie geven van wat het betekent ‘Romein te zijn’. In de loop van de 3de eeuw n.Chr. gaat het Romeinse keizerrijk door een diepe crisis: vanuit het noorden en het oosten wordt het aangevallen door Germaanse en oosterse volkeren, de economie stort in, en als gevolg van de militaire anarchie is er een groot aantal staatsgrepen. Er moet orde op zaken worden gesteld. Traianus Decius, die keizer is van 249 tot 251 n.Chr. en geconfronteerd wordt met de buitenlandse invasies, probeert het rijk weer te verenigen en herstelt het centrale gezag van Rome over de provincies. Hij drijft de Goten, die de provincie Dacia aanvallen, terug. Om zijn succes te vieren laat hij munten slaan die over het hele rijk worden verspreid. Op de keerzijde staat een vrouwelijke figuur, het opschrift geeft aan dat het om ‘Dacia Felix’ gaat. Zij staat dus voor de provincie Dacia, die hier *felix* wordt genoemd: ‘gelukkig’, ‘welvarend’. Zulke verpersoonlijkingen van provincies

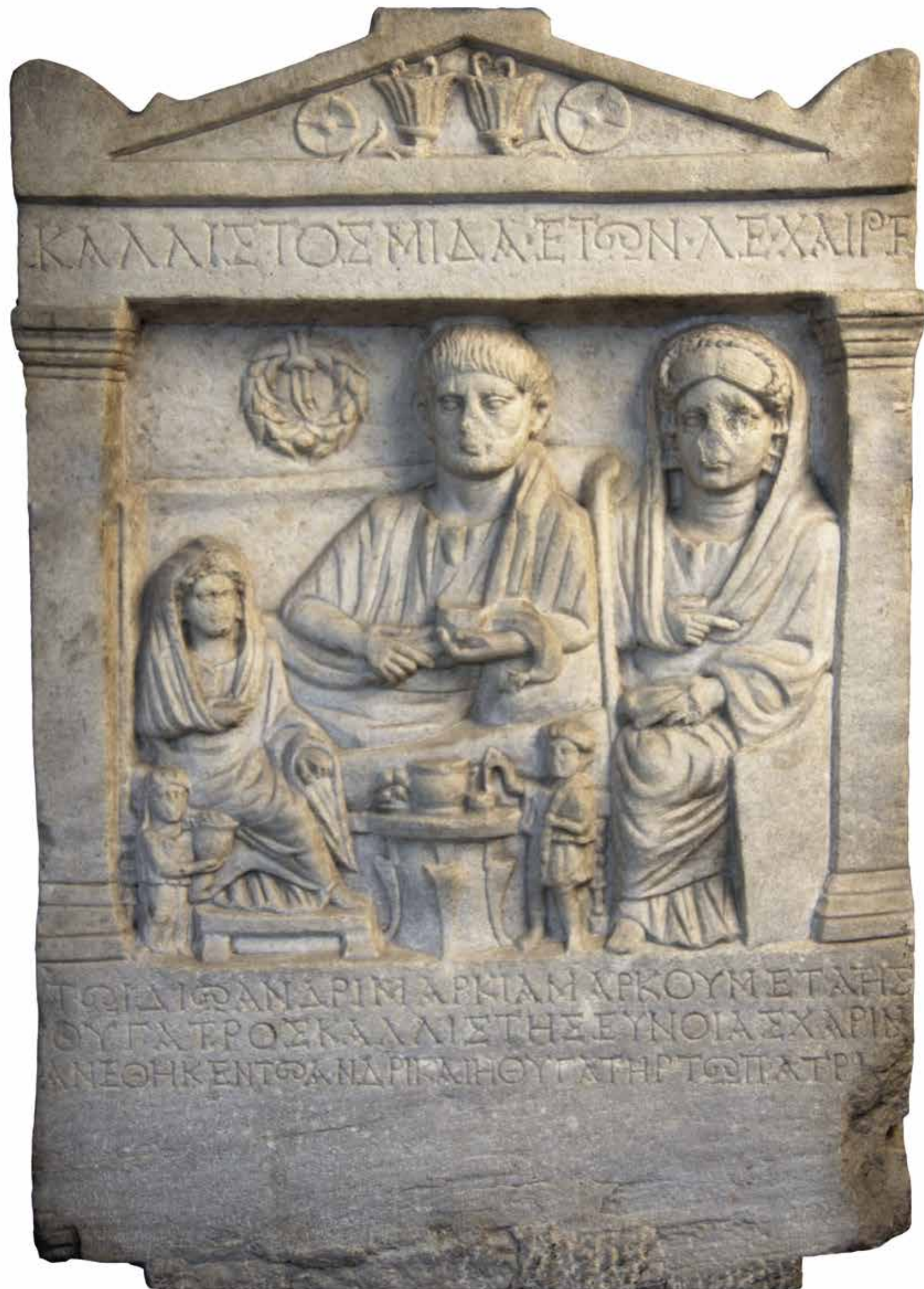
dienen in de Romeinse kunst om overwinningen van de keizer te verheerlijken. Vooral door zijn goud- en zoutmijnen is Dacia een belangrijke bron van inkomsten voor het keizerrijk. Als enige Romeinse provincie ten noorden van de Donau is de provincie echter ook bijzonder moeilijk te beschermen. De verovering van Dacia, anderhalve eeuw eerder, was trouwens een van de meest opmerkelijke gebeurtenissen in de geschiedenis van de Romeinse gebiedsuitbreiding. De Daciërs, die het gebied bewoonden vóór de Romeinen, waren gevreesde krijgers die het de Romeinen knap lastig maakten tijdens twee lang aanslepende oorlogscampagnes tussen 101 en 106 n.Chr. Op de munt van Trajanus Decius doet Dacia dan ook dienst als symbool: als er in die provincie weer vrede heerst, dan heerst er bij uitbreiding ook weer vrede in het hele keizerrijk. ‘DACIA FELIX – HET ROEMRIJKE VERLEDEN VAN ROEMENIË’ De formulering ‘Dacia Felix’ is een uitstekende illustratie van de contacten en uitwisselingen die de antieke geschiedenis van Roemenië bepaald hebben. Volkeren en hun grondgebied ver-

Munt met een portret van Trajanus Decius (voorzijde) en het opschrift DACIA FELIX (keerzijde), Eastbourne (Verenigd Koninkrijk), 250-251 n.Chr., zilver
© Brussel, Koninklijke Bibliotheek van België

Op de voorzijde van deze munt prijkt het portret van Trajanus Decius. Als keizer en opperbevelhebber van het Romeinse leger draagt hij een borstharnas en een *paludamentum* (een paarse mantel). Op zijn hoofd is een stralenkrans te zien. Die symboliseert zijn overwinning op de Goten, maar ook zijn status van vergoddelijkte en onsterfelijke keizer.

schijnen niet uit het niets, maar hebben wortels in een ver verleden. Ze krijgen vorm door diversiteit, door een voortdurende vermenging van inheemse, geïmmigreerde en geïmporteerde elementen. Zonder de volkeren die eerder op zijn grondgebied leefden, zou Romeins Dacia er ongetwijfeld heel anders hebben uitgezien. Dacia is ‘*felix*’: gelukkig en welvarend. Het plukt de vruchten van zijn bevoorrechte geografische en geologische ligging, die het de moeite waard maakt ervoor te vechten. In een wereld waarin bevolkingsgroepen voortdurend in beweging zijn, vol met interculturele contacten, rijzen er onherroepelijk een aantal vragen, over de transformaties van onze samenlevingen en over de aard van de invloeden en uitwisselingen die de identiteit of de identiteiten van een regio bepalen. Het gaat zowel om trage, nauwelijks merkbare fenomenen als om veranderingen die rechtstreeks voelbaar zijn in het dagelijkse leven. Het onderzoek naar beschavingen uit het verleden stelt ons in staat voldoende afstand te nemen om dergelijke transformaties beter te begrijpen. We maken nu een reis door de tijd en starten onze ontdekking van de Romeinen, Daciërs, Geten, Grieken, Scythen en Kelten. Zo maken we kennis met het roemrijke verleden van het antieke Roemenië!

I. DE ROMEINEN

— 106 - 271 n.Chr.

*Traianus victa Dacia ex toto orbe Romano infinitas
eo copias hominum transtulerat ad agros et urbes colendas.
Dacia enim diuturno bello Decibali viris fuerat exhausta.*

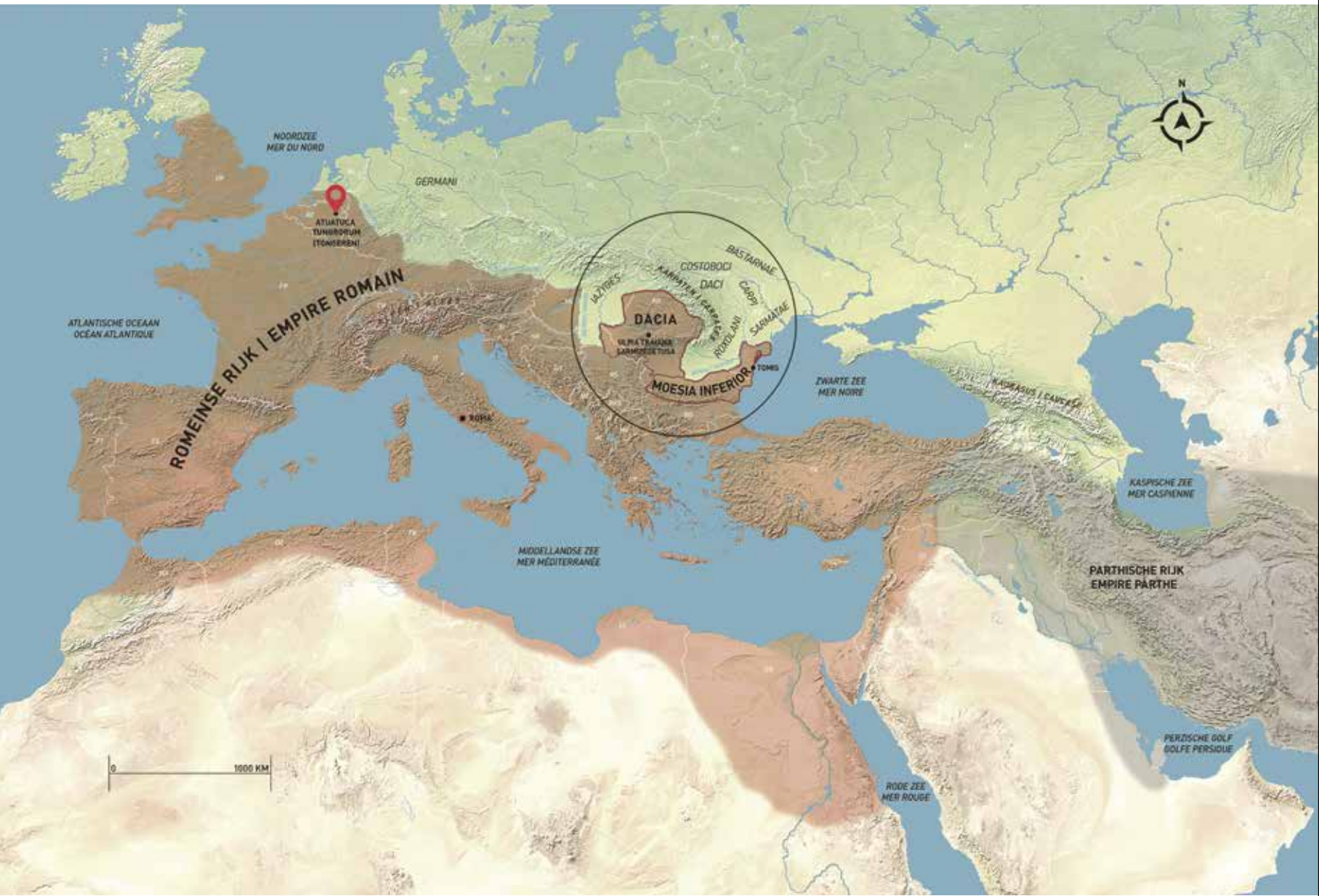
Na de verovering van Dacia had Trajanus eindeloze mensenmassa's daarheen overgeplaatst om de velden te cultiveren en de steden te bevolken. Door de aanslepende oorlog tegen Decebalus kampte Dacia namelijk met een enorm tekort aan mannen.

—
Eutropius, 4de eeuw n.Chr.
Breviarium ab urbe condita (VIII, 6, 2)

Grafsteen voor Kallistos, Tomis (Constanța, Roemenië),
100-150 n.Chr., marmer, h 91 cm
© Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

Gezicht op de ruïnes van Ulpia Traiana Sarmizegetusa, de hoofdstad van de Romeinse provincie Dacia. 'Sarmizegetusa' refereert aan Sarmizegetusa Regia, de naam van de hoofdstad van de Daciërs. Die verwoesten de Romeinen in 106 n.Chr. In 'Ulpia Traiana' weerklinkt de naam van de Romeinse keizer Marcus Ulpius Traianus. © Arizonafilms

Het Romeinse Rijk ten tijde van keizer Hadrianus (117-138 n.Chr.)

Van 106 tot 271 n.Chr. behoren grote delen van het huidige Roemenië tot het Romeinse Rijk. De provincie Moesia Inferior, die al sinds 46 n.Chr. deel uitmaakt van het Romeinse Rijk, ligt economisch gunstig, aan de Donau en Zwarte Zee. Dacia is de enige Romeinse provincie ten noorden van de Donau. In 271 n.Chr. geven de Romeinen Dacia op en trekken zich terug ten zuiden van de Donau. Moesia Inferior blijft in Romeinse handen tot het begin van de 7de eeuw. © Tongeren, Gallo-Romeins Museum

— ROMEINSE NIEUWKOMERS
INTRODUCEREN
ROMEINSE LEVENSTIJL

De Romeinen zijn van oorsprong een volk uit Latium, de streek rond Rome. Vanaf de 4de eeuw v.Chr. veroveren ze het Italische schiereiland en de Middellandse Zee wereld.

In de zomer van 106 n.Chr. voegen de Romeinen het koninkrijk van de Daciërs aan hun rijk toe. Het is het einde van een lang conflict en een van hun grootste overwinningen ooit. De nieuwe provincie, in het westen van het huidige Roemenië, noemen de Romeinen Dacia. Gedurende 165 jaar maakt de provincie deel uit van het Romeinse Rijk, tot ze in 271 n.Chr. als eerste weer wordt opgegeven. Het oosten van Roemenië maakt al die tijd deel uit van buurprovincie Moesia Inferior.

Meteen na de verovering maakt de Romeinse keizer Trajanus werk van de uitbouw van Dacia: hij laat wegen aanleggen, sticht steden en bouwt de militaire infrastructuur uit. Op een strategische plek in het centrum van de provincie stampst hij een nieuwe hoofdstad uit de grond: Ulpia Traiana Sarmizegetusa.

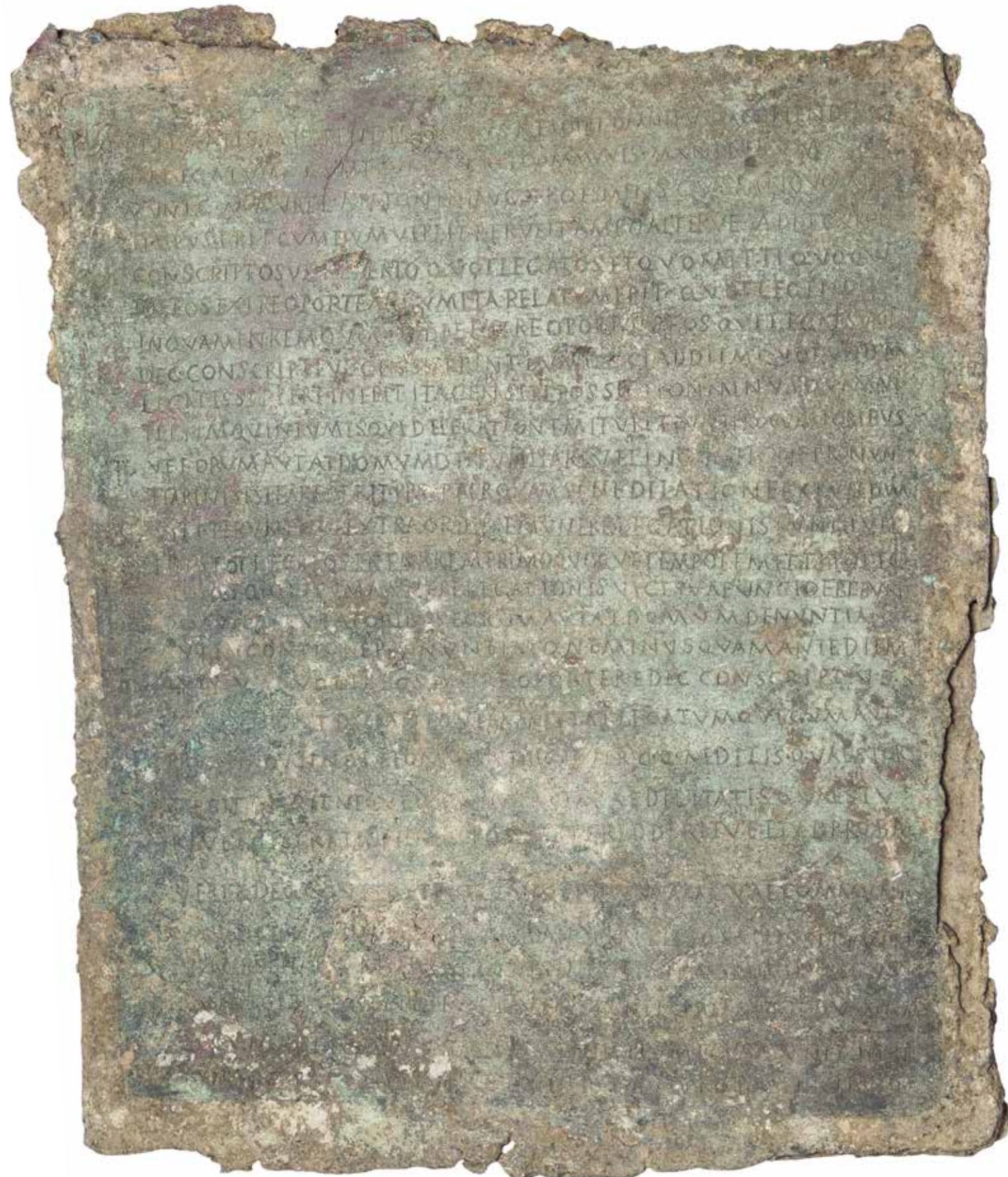
Tijdens de Dacische oorlogen zijn vele Daciërs omgekomen of tot slaaf gemaakt. Anderen zijn gevlucht en hebben zich teruggetrokken buiten de grenzen van het Romeinse Rijk. Voor de ontwikkeling van de nieuwe provincie doet Trajanus dan ook geen beroep op de lokale elite, zoals gebruikelijk, maar laat hij op korte tijd en op grote schaal Romeinen overkomen vanuit de rest van het Romeinse rijk. De provinciehoofdstad bevolkt hij met oorlogsveteranen uit de streek van het huidige Italië, Spanje en Zuid-Frankrijk. Zij spreken Latijn en brengen hun culturele gewoontes en tradities mee.

Om andere inwoners van het Romeinse Rijk te verleiden zich in het landelijke en vijandige gebied aan de rand van het Romeinse rijk te vestigen, biedt de keizer hun grond aan. Op die manier vestigen zich heel wat vrije mensen zonder Romeins burgerschap in Dacia. De door de overheid georganiseerde ‘kolonisatie’ gaat op beperkte schaal door tijdens het bewind van Trajanus’ opvolger Hadrianus. Er zijn ook personen die zich op eigen initiatief in Dacia vestigen, vooral handelaars uit de oostelijke provincies.

In de romanisering van Dacia en Moesia Inferior speelt het Romeinse leger een doorslaggevende rol. Zoals in vele grensprovincies bevindt er zich een groot aantal soldaten, afkomstig uit alle hoeken van het Romeinse Rijk. Hun aantal in de tijd van Trajanus wordt geschat op 30.000 in Dacia en ongeveer 14.000 in Moesia Inferior. Rond de militaire kampen ontwikkelen zich dorpen en steden. Daar vestigen zich niet enkel hun families, maar ook ambachtslieden, handelaars en leveranciers die hun brood verdienen dankzij de aanwezigheid van de soldaten. Het zijn niet allemaal Romeinen, maar ze nemen de Romeinse manier van leven van hun klanten snel over.

In Dacia vormen de steden in het centrum en de militaire kampen aan de rand van de provincie de motor van de romanisering. In Moesia Inferior raakt vooral de regio rond de Donau snel doordrongen van de Romeinse cultuur. Daar bevinden zich de belangrijkste militaire kampen en nederzettingen. Enkel de voormalige Griekse kolonies aan de Zwarte Zeekust genieten een zekere zelfstandigheid, daar vindt de Romeinse manier van leven slechts gedeeltelijk ingang.

Op korte tijd wordt het leven in Dacia en Moesia Inferior op en top Romeins. Muntstelsel, godenverering en badrituelen, eetgewoonten, rechtspraak en politieke bestuursvormen, alles wordt op Romeinse leest geschoeid. Hier en daar blijven lokale gewoontes en tradities bestaan.

Tablet met een fragment van een stadswet, Troesmis (Turcoaia, Roemenië), 177-180 n.Chr., brons, h 67 cm
 © Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

Tot op vandaag staan de Romeinen bekend om hun uitgekiende wetgeving en rechtspraak. Deze bronzen plaat maakt deel uit van een Romeinse wettekst die de stad Troesmis, in Moesia Inferior, tot *municipium* promoveert. Daarmee worden de inwoners als het ware echte Romeinen, met alle rechten en plichten die daarbij horen.

Wijreliëf met voorstelling van de god Apollo als een Donau-ruitergod, Gilău (Remenië), 100-300 n.Chr., kalksteen, h 91,4 cm
 © Cluj-Napoca, Nationaal Museum van de Geschiedenis van Transsylvanië

De Romeinse god Apollo, herkenbaar aan zijn lier en de raaf die hem begeleidt, wordt hier voorgesteld te paard en in militaire uitrusting. Hij is versmolten met de Donau-ruitergod, een god uit het oude koninkrijk van de Daciërs. Twee goden uit verschillende religies worden één god: we noemen dat syncretisme. Het vindt plaats wanneer goden gemeenschappelijke functies hebben. Hier gaat het om twee krijgersgoden die jongemannen begeleiden naar volwassenheid.

Wijplaatje, vindplaats onbekend (Roemenië), 200-300 n.Chr., brons, h 7,5 cm
 © Cluj-Napoca, Nationaal Museum van de Geschiedenis van Transsylvanië

Dit tablet toont hoe de Romeinse religie goden, culten en rituelen uit verschillende streken combineert. Bovenaan prijkt de Romeinse zonnegod Sol Invictus. Daaronder groeten twee ruiters een godin, een beeld dat we kennen van de regionale cultus van de Donau-ruiters. Onderaan is een initiatieritueel te zien, dat vooral in de provincie Dacia populair is. Sommige elementen, zoals de man met een ramsmasker, komen uit oostelijke gebieden die allang tot het rijk behoren.

Beeldje van de god Mercurius, Arcobadara (Uriu, Roemenië), 106-271 n.Chr., brons, h 9 cm

© Bistrița, Museumcomplex Bistrița-Năsăud
Met de Romeinse veroveringen verspreiden de Romeinse godsdienst en goden zich over het Romeinse Rijk, ook in Dacia. Dit beeldje van Mercurius, de Romeinse god van handel en winst, komt uit het militaire fort van Arcobadara, aan de noordelijke grens van het Romeinse Rijk. Het fort werd opgericht en bemand door de *ala I Tungrorum Frontoniana*. Deze eenheid van hulptsoldaten was in de 1ste eeuw n.Chr. gelicht in de *civitas Tungrorum*, het administratieve district waarvan Tongeren de hoofdstad was.

Beeld van de god Liber Pater vergezeld door Pan, Apulum (Alba Iulia, Roemenië), 100-300 n.Chr., marmer, h 47 cm

© Alba Iulia, Nationaal Museum van de Eenheid

Liber Pater is een zeer oude Romeinse vruchtbaarheids- en wijngod. Overal in het rijk vinden we sporen van zijn cultus, zeker in Dacia, waar hij erg populair is. In Apulum, waar deze beeldengroep vandaan komt, heeft hij een belangrijk heiligdom. Liber Pater is te herkennen aan zijn attributen: het pantervel, de kroon van klimop, de rituele staf en typische kruik. Geitgod Pan houdt hem vaak gezelschap.

INTERMEZZO *DACISCHE* *OORLOGEN*

— 101 - 106 n.Chr

*O bone — nam te scire, deos quoniam propius
contingis oportet —, numquid de Dacis audisti?*

Beste vriend, jij staat met goden in contact, jij moet het
weten: heb jij nog nieuws over de Daciërs?

—
Horatius, 65 - 8 v.Chr.
Satiren (II, 6, 51-53)

Triomfzuil op het forum van keizer Trajanus, Rome (Italië),
marmer, 107-113 n.Chr. © Shutterstock

— DE ROMEINEN VEROVEREN HET KONINKRIJK VAN DE DACIËRS

In 107 n.Chr. geeft de Romeinse keizer Trajanus zijn architect en ingenieur Apollodorus van Damascus de opdracht in het centrum van Rome een enorm forum te bouwen. Hij wil daarmee de overwinning vieren op de Daciërs, het jaar voordien. Sluitstuk moet een monumentale zuil van bijna dertig meter worden waarop de gebeurtenissen in Dacië worden weergegeven. De triomfzuil van Trajanus, met zijn uitzonderlijke reliëfs, kan je vandaag nog bewonderen in Rome.

De oorlog tussen Trajanus en de Daciërs gaat van start in 101 n.Chr. Het koninkrijk van de Daciërs bevindt zich ten noorden van de Donau, in het westen van het huidige Roemenië. Het wordt geleid door koning Decebalus. Romeinen en Daciërs leven al meer dan honderd jaar op gespannen voet met elkaar. En hoewel er ook vreedzame handelscontacten zijn, is de grote macht van de Daciërs de Romeinen al langer een doorn in het oog. Bovendien beschikken de Daciërs over belangrijke goudmijnen. Die wekken grote interesse bij de Romeinen. Trajanus, een militair in hart en ziel, weet dat hij geschiedenis kan schrijven door de Daciërs voor eens en voor altijd uit te schakelen.

In 101 n.Chr. steekt Trajanus met een leger van minstens 80.000 soldaten de Donau over en begeeft zich in de richting van Sarmizegetusa Regia, de hoofdstad van de Daciërs. Op het einde van dat jaar verslaan de Romeinen de Daciërs voor de eerste keer. De veldslag vindt plaats op een strategische plek ten zuidwesten van de Dacische hoofdstad. Kort daarna vallen de troepen van Decebalus de Romeinse provincie Moesia Inferior aan. De Romeinen reageren meteen en er vindt een tweede veldslag plaats, deze keer op een terrein nabij het Roemeense dorpje Adamklissi. De Romeinen zegevieren opnieuw. Wanneer de Romeinen in 102 n.Chr. hun opwacht maken aan de poorten van Sarmizegetusa Regia, moet Decebalus vredesvoorwaarden aanvaarden. Daarmee komt een einde aan de eerste Dacische oorlog. Trajanus keert terug naar Rome, waar hij van een triomftocht geniet en van de senaat de titel *Dacicus* krijgt, 'veroveraar van de Daciërs'.

De tweede oorlog gaat van start in 105 n.Chr., nadat de Romeinse senaat Decebalus tot staatsvijand heeft uitgeroepen. Trajanus trekt opnieuw naar het land van de Daciërs en steekt met zijn troepen de Donau over. In Sarmizegetusa Regia vindt een ultiem beleg plaats. De Daciërs houden lang stand, maar wanneer duidelijk wordt dat ze het onderspit zullen delven, steken ze hun hoofdstad in brand. Een aantal Daciërs pleegt zelfmoord, de rest breekt door de Romeinse linies en trekt zich terug in onbezett gebied. Er volgen nog een aantal confrontaties, maar uiteindelijk nemen de Romeinen de overgebleven Daciërs gevangen. Decebalus pleegt zelfmoord, waarna zijn hoofd door een Romeinse ruiter wordt afgesneden en aan Trajanus gepresenteerd wordt.

In Rome krijgt Trajanus in 107 n.Chr. een tweede triomftocht. Naast Dacische slaven pakt hij er uit met de uitzonderlijke rijkdommen die hij op de Daciërs heeft buitgemaakt. Met die oorlogsbuit financiert Trajanus zijn megaforum in Rome en organiseert hij de grootste spelen die de hoofdstad ooit gezien heeft, met wel 10.000 gladiatoren en 11.000 wilde dieren.

Munt met portret van keizer Trajanus (voorzijde) en de zuil van Trajanus in Rome (keerszijde), onbekende vindplaats (Roemenië), 112-114 n.Chr., messing, diam. 2,7 cm
© Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

Munten als deze worden wijd verspreid en zijn dus bijzonder geschikt om Romeinse successen kenbaar te maken aan het hele rijk. Op die manier weten alle inwoners van het Romeinse Rijk dat keizer Trajanus de Daciërs heeft overwonnen en dat er in Rome een gigantische triomfzuil is opgericht om deze overwinning te vieren. Bovenop de zuil stond aanvankelijk een beeld van de keizer. In de 16de eeuw verving paus Sixtus V het keizerbeeld door een beeld van de heilige Petrus.

Detail van de reliëfs op de triomfzuil op het forum van keizer Trajanus, Rome (Italië), 107-113 n.Chr., marmer
© Shutterstock

Na zijn overwinning op het koninkrijk van de Daciërs laat keizer Trajanus in het centrum van Rome een megaforum bouwen. Een van de blikvangers is een triomfzuil, met daarop reliëfs waarop de gebeurtenissen in Dacia in detail zijn weergegeven: vanaf de aankomst van de Romeinen in de regio tot de belangrijke veldslagen, met tussendoor ook aandacht voor het dagelijks leven in de Romeinse forten.

Militair diploma van Marcus Ulpius Novantico, Porolissum (Mirsid, Roemenië), 110 n.Chr., brons, h 15,4 cm
© Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

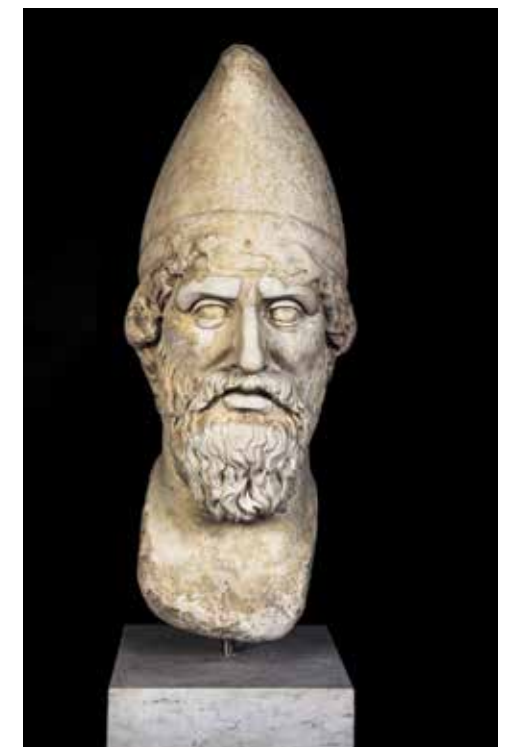
Op 11 augustus 106 n.Chr. belooft de Romeinse keizer Trajanus infanteriesoldaat Marcus Ulpius Novantico voor zijn grote verdiensten in de verovering van Dacia. Normaal krijgt een soldaat zo'n diploma pas na 25 jaar trouwe dienst. Marcus krijgt het, net als de rest van zijn eenheid, al veel vroeger. We weten dat hij zijn militaire carrière vrijwillig nog enkele jaren voortzet, want zijn eigenlijke diploma krijgt hij pas in 110 n.Chr., vier jaar na het besluit van Trajanus. Als veteraan blijft Marcus in Dacia wonen en draagt zo bij aan de romanisering van het gebied.

Buste van een beeld van keizer Trajanus, Portus (Fiumicino, Italië), ca. 120 n.Chr., marmer, h 127 cm
© Vaticaanstad, Vaticaanse Musea

Dit hoofd van keizer Trajanus is afkomstig van een meer dan drie meter groot standbeeld uit Portus, de haven die Trajanus aan de zee nabij Rome laat aanleggen. Naast het koninkrijk van de Daciërs annexeert Trajanus in het Oosten ook dat van Nabateërs en verslaat hij het Parthische rijk. Na zijn dood in 117 n.Chr. wordt hij door de senaat vergoddelijkt. Zijn assen worden bijgezet in een gouden urne in de basis van zijn triomfzuil in Rome.

Hoofd van een beeld van een Daciër, Roma (Rome, Italië), 107-113 n.Chr., marmer, h 90 cm
© Vaticaanstad, Vaticaanse Musea

Dit hoofd komt oorspronkelijk van een van de vele beelden van overwonnen Daciërs op het forum van Trajanus in Rome. Later werd het beeld geïntegreerd in de triomfboog van keizer Constantijn (307-337 n.Chr.) nabij het Colosseum. De Daciër wordt erg respectvol weergegeven, niet als brute barbaar. Zo benadrukt Trajanus, die de Dacische krijgers hoog inschat, zijn eigen uitzonderlijke prestatie. De puntmuts wijst erop dat deze Daciër tot de elite behoort.

II. DE DACIËRS

— ca. 150 v.Chr. - 106 n.Chr.

*Βοιρεβίστας [...], ἐπιστάς ἐπὶ τὴν τοῦ ἔθνους
ἐπιστάσιαν, [...] τοσοῦτον ἐπῆρεν ἀσκήσει καὶ νήψει καὶ
τῷ προσέχειν τοῖς προστάγμασιν, ὥστ' ὀλίγων ἐτῶν
μεγάλην ἀρχὴν κατεστήσατο καὶ τῶν ὁμόρων τοὺς
πλείστους ὑπέταξε [...].*

Nadat Burebista [...] de heerschappij over zijn volk
in handen had genomen, [...] spoorde hij hen zo aan
door training, een sobere levensstijl en gehoorzaam-
heid aan zijn bevelen – dat hij enkele jaren later
al een groot rijk tot stand had gebracht en de meeste
buurvolken had onderworpen [...].

—
Strabo, ca. 64 v.Chr. - na 21 n.Chr.
Geographia (VII, 3, 11)

Spiraalvormige armband, Sarmizegetusa Regia (Sarmizegetusa,
Roemenië), 100 v.Chr. - 50 n.Chr., goud, 982,37 g
© Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

Luchtfoto van de ruïnes van de heilige zone in Sarmizegetusa Regia, de hoofdstad van het koninkrijk van Decebalus. Sarmizegetusa Regia bestaat uit een religieuze zone, een versterkt gebied en ruimtes aan de rand, tegen de velden aan.
© Arizonafilms

— PRIESTER-KONINGEN EN ELITES IN EEN STRAK HIËRARCHISCH GEORDENDE SAMENLEVING

De Daciërs zijn een Thracisch volk, afkomstig uit het gebied waar nu Roemenië ligt. Vanaf de jaren 150 v.Chr. profiteren ze van een relatief rustige tijd en leggen ze in het gebied van de Karpaten en het huidige Transsylvanië stapsgewijs een eenvormige cultuur op. Ze zijn georganiseerd in kleine onafhankelijke koninkrijken, die op twee momenten verenigd worden tot één groot rijk: onder Burebista (82-44 v.Chr.) en Decebalus (87-106 n.Chr.). Sarmizegetusa Regia, Decebalus' hoofdstad, ligt in het Orăștiegebergte, op een plek die op dat moment al lang het belangrijkste religieuze centrum van de Daciërs is.

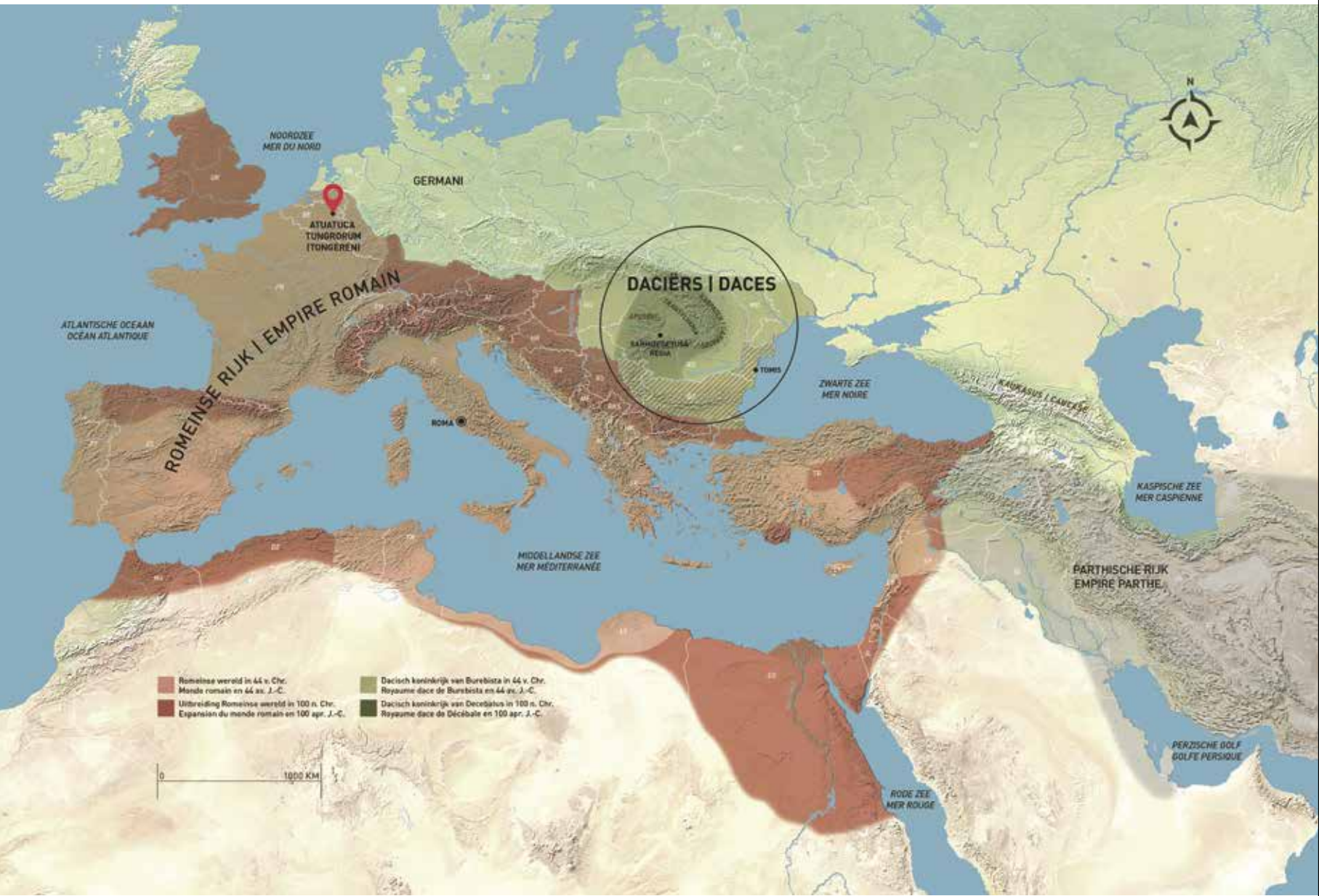
De opkomst van de Daciërs valt samen met de ontwikkeling van de economie in de Karpaten. De rijkdom van de Daciërs neemt toe en er ontstaan klasseverschillen in de maatschappij. De hoogste in rang, de koning, is zowel de politieke als religieuze leider: beide domeinen zijn bij de Daciërs nauw met elkaar verbonden. De elites zijn georganiseerd in een strak, hiërarchisch gestructureerd netwerk. Die structuur weerspiegelt zich in de steden: er zijn versterkte machts- en handelscentra (de zogenaamde *davae*) en verschillende soorten secundaire centra.

Om zich te onderscheiden pakken de elites in het dagelijkse leven uit met hun rijkdom: dat doen ze met wapens, juwelen, sierschijven (*phalerae*) en vaatwerk. Uit de oorsprong van de producten, de gebruikte materialen en de vorm en het decor van de objecten kan worden afgeleid welke plaats de elites bekleden in de Dacische samenleving. Edelmetalen zijn waardevoller dan aardewerk en wijzen op een hogere status, en importproducten zijn door de transportkosten meer waard dan producten van lokale makelij. Het drinken van Griekse geïmporteerde wijn uit zilveren Italische bekers is dus prestigieuzer dan het drinken van Dacische wijn uit kommen in aardewerk. Om hun eigen producten op te waarderen imiteren de Daciërs de vorm en het decor van importproducten. Ze kopiëren ze letterlijk, of passen de stijl en de motieven aan. De Dacische kunst is dan ook schematisch en geometrischer dan de Grieks-Romeinse.

Ook bepaalde gebruiken getuigen van de status van de elites. Terwijl ze gedichten voordragen, drinken leden van de elites bijvoorbeeld wijn die met water en kruiden is gemengd. Het is een teken van prestige, ontleend aan het Griekse symposion. Rituele deposities van objecten in massief goud lijken dan weer voorbehouden te zijn voor koningen en belangrijke priesters. Ze vinden enkel plaats in het belangrijkste religieuze centrum van de Daciërs, gelegen in het Orăștiegebergte. Het gaat om spiraalvormige armbanden en duizenden munten die nooit zijn gebruikt.

De Dacische koningen en elites controleren de handelscentra en de circulatie van al deze waardevolle goederen onder de verschillende lagen van de samenleving. Sommige van deze voorwerpen zijn diplomatieke geschenken of betalingen aan Dacische vorsten door buitenlandse mogendheden, met name de Romeinen.

De groeiende macht van de Daciërs, en de toenemende bedreiging die ze vormen voor de Romeinen, leidt tot oorlog. In 106 n.Chr. wordt Decebalus, de laatste Dacische koning, door keizer Trajanus overwonnen. Het veroverde gebied wordt de Romeinse provincie Dacia.

Het Dacische koninkrijk ten tijde van Burebista (82-44 v.Chr.) en Decebalus (87-106 n.Chr.)

De Daciërs zijn een stam die behoort tot de Thraciërs, een Indo-Europees volk dat leeft in de noordelijke Balkan. Het centrum van hun territorium bevindt zich in het huidige Transsylvanië. Onder koning Burebista (82-44 v.Chr.) bereikt hun territorium zijn grootste omvang. Het reikt dan verder dan de grenzen van het huidige Roemenië, tot in Bulgarije, Moldavië, Oekraïne, Hongarije en Slowakije.

© Tongeren, Gallo-Romeins Museum

Muntschat met munten waarop de naam 'Koson' staat, Sarmizegetusa Regia (Sarmizegetusa, Roemenië), 100-1 v.Chr., goud © Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

Deze munten zijn gemaakt in gezuiverd goud afkomstig uit de Balkan. De Daciërs zuiveren zelf geen goud, maar slaan soms wel munten met goud van gesmolten voorwerpen, zoals dat in de oudheid wel vaker gebeurt. Of gaat het hier misschien om een betaling van de Romeinen aan de Dacische koning Cotiso (Koson)? De iconografie op de munten is inderdaad Romeins, maar de Daciërs kopiëren wel vaker Romeinse munten.

Schildknop (Umbo), Piatra Roşie (Roemenië), 100 v.Chr. - 100 n.Chr., ijzer, diam. 41,8 cm © Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

Een umbo is het centrale deel van een schild. Dit exemplaar is versierd met een griffoen (een fabeldier, half adelaar en half leeuw) en met plantenmotieven. Beide zijn geïnspireerd door de Griekse kunst. Mogelijk symboliseert de griffoen een rang als krijger. Het schild waar deze schildknop deel van uitmaakt, is een pronkstuk dat misschien aan een muur werd gehangen als religieuze offergave. Het is van ijzer, een materiaal dat de Daciërs zeer veel gebruiken.

Schat van Lupu, Lupu (Roemenië), 100-50 v.Chr., zilver en brons © Alba Iulia, Nationaal Museum van de Eenheid

De zeven versierde ronde sierschijven (*phalerae*) uit deze schatvondst zijn kledingspelden. Ze vertellen het verhaal van een ruiter die als overwinnaar terugkeert van een gevecht. Hij wordt als een held verwelkomd door een gevleugelde godin die heerst over de natuur en die door twee dienaren begeleid wordt. De twee vogels die een slang in bedwang houden symboliseren de overwinning van de orde op de chaos. Het verhaal houdt waarschijnlijk verband met de functie van de eigenaar van deze sierschijven: een hooggeplaatste Dacische krijger.

Spiraalvormige armbanden, Sarmizegetusa Regia (Sarmizegetusa, Roemenië), 100 v.Chr. - 50 n.Chr., goud, 700-1200 g
© Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

Deze gouden armbanden zijn voorbehouden voor de koningen en de hoogste priesters van het belangrijkste religieuze centrum van de Daciërs, in het Orăştie-gebergte. Ze zijn nooit gedragen. De elites in meer perifere gebieden kopiëren ze, maar dan in zilver, een materiaal dat aangepast is aan hun rang. Zij dragen ze als juwelen. De uiteinden van de armbanden zijn aan beide kanten uitgewerkt in de vorm van een fabeldier bestaande uit een slangenkop, manen en een plantenmotief.

Schatvondst, Sâncrăieni (Roemenië), 50 v.Chr. - 50 n.Chr., zilver en verguld zilver
© Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

Dit zijn zonder twijfel voorwerpen van een zilversmid. Misschien was hij van plan ze te smelten om het metaal opnieuw te gebruiken, een gebruikelijke praktijk in de oudheid. De voet, de oren en de kelk van de drinkbekers worden afzonderlijk vervaardigd en geassembleerd naargelang de vraag door de ambachtslui. De drinkbeker zonder verguldsel komt uit Italië. De andere drinkbekers zijn Dacische kopieën: de van oorsprong Grieks-Romeinse motieven zijn geschematiseerd en geometriseerd.

III. DE GETEN

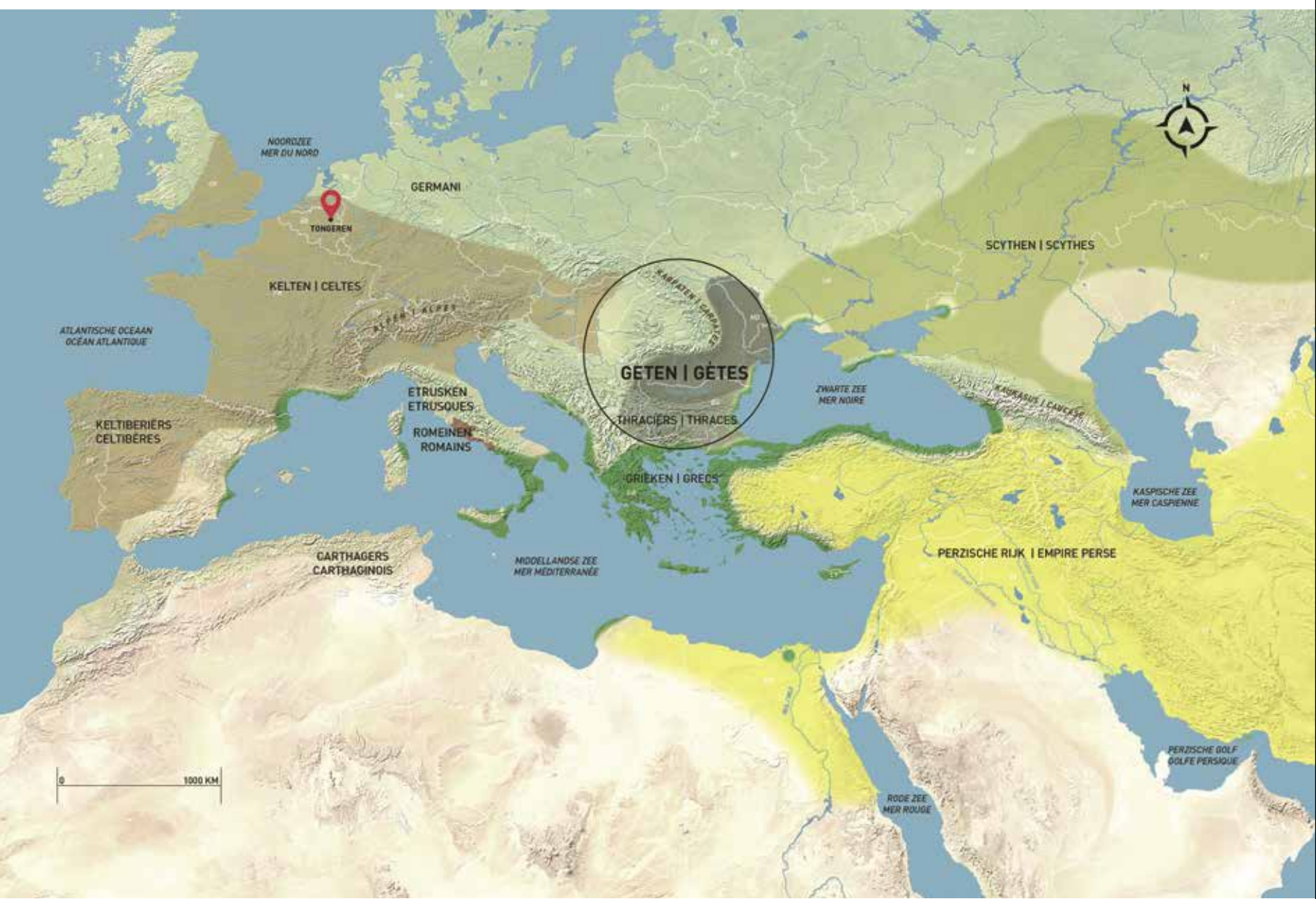
— ca. 500 – ca. 250 v.Chr.

*οἱ δὲ Γῆται [...] Θρηίκων ἐόντες ἀνδρηιότατοι καὶ
δικαιότατοι.*

De Geten, [...] de moedigsten en meest rechtgeaarden
onder de Thraciërs.

—
Herodotos, ca. 484 – ca. 425 v.Chr.
Historiae (IV, 93)

Het grondgebied van de Geten rond 350 v.Chr.

De Geten maken deel uit van de Thraciërs, een Indo-Europees volk uit de noordelijke Balkan. Ze zijn afkomstig uit het oosten van het huidige Roemenië, maar al snel breidt hun gebied zich uit naar het noorden tot in Moldavië en een deel van Oekraïne en naar het zuiden tot in het noorden van Bulgarije. © Tongeren, Gallo-Romeins Museum

— KRIJGSHAFTIGE VORSTEN MET GOUD- EN ZILVERSCHATTEN

Net zoals de Daciërs zijn ook de Geten een Thracische stam uit het gebied dat vandaag Roemenië is. Vanaf de jaren 500 v.Chr. begint voor hen een periode van bloei. Die gouden tijd duurt tot ongeveer 250 v.Chr., wanneer de rijkdom van de vorsten gevoelig vermindert door invallen van buitenaf en mogelijk ook door de uitputting van de natuurlijke hulpbronnen.

De Geten leven in onafhankelijke koninkrijken. Hun vorsten zijn voorname krijgers en toonbeelden van moed. In een gevaarlijke en voortdurend veranderende wereld, beschermen zij de samenleving en staan in voor haar stabiliteit. Ze genieten de steun van de goden en worden als helden geëerd. Hun rol in de samenleving rechtvaardigt hun status en hun uitzonderlijke rijkdom. Ze worden begraven onder indrukwekkende grafheuvels (tumuli), een teken van prestige. De mannen, vrouwen en dieren die tijdens de begrafenis geofferd worden, worden naast de overledene in het graf gelegd. Bij de dieren gaat het vooral om paarden, een bijzonder prestigieus en belangrijk bezit voor de Geten, die als uitstekende ruiters bekendstaan. De voorwerpen die in het graf worden gelegd – vooral wapens, pronkobjecten en vaatwerk –, weerspiegelen de status van de overledene en verheerlijken zijn macht. Bij de pronkobjecten gaat het om helmen, beenbeschermers en juwelen, maar ook om strijdagens en sierstukken van paardentuig. Het zijn tekens van een zeer hoge status, die door de vorsten gebruikt worden bij plechtigheden en officiële staatsoptochten, maar ook dienen om hen te beschermen in het hiernamaals.

De voorwerpen in de vorstengraven zijn meestal gemaakt uit goud of zilver, prestigieuze edelmetalen. Gelijkaardige objecten treffen we ook aan in schatvondsten uit die tijd, voorwerpen die ritueel begraven worden of onder de grond gestopt worden om te voorkomen dat ze in oorlogstijd zouden gestolen worden. In de 4de eeuw v.Chr. lijkt een atelier van Getische ambachtslui zich gespecialiseerd te hebben in de productie van prestigieuze helmen, beenbeschermers en vaatwerk. Maar ook vreemde, meestal Griekse ateliers, bevoorraden de Geten. De versiering van al deze voorwerpen illustreert de activiteiten en de macht van de vorsten. Sommige motieven moeten het eeuwige leven garanderen of voor bescherming zorgen op aarde en in het hiernamaals. Vrouwelijke figuren, zoals priesteressen of godinnen, komen maar zelden voor als versiering. Dieren daarentegen zie je overal, volgens de Geten geven ze hun kracht door via deze voorwerpen. De afbeeldingen van echte en fabeldieren moeten de vorsten dus beschermen en zinspelen op hun almacht, op de grond, in de zee en in de lucht. Wellicht verwijst de beeldtaal van de Geten ook naar mythologische verhalen, maar die zijn verloren gegaan.

De kunst van de Geten is uniek. De Getische ambachtslui laten zich inspireren door kunst van de Scythen, die gedomineerd wordt door dieren met vervormde lijven, maar ook door de dierenmotieven en taferelen uit de Perzische kunst. De Griekse invloed, die de overhand heeft in de andere Thracische koninkrijken, blijft in het geval van de Geten beperkt tot de vorm van bepaalde voorwerpen en de keuze voor bepaalde plantenmotieven. De geometrisering en schematisering van de vormen zijn dan weer Thracisch van oorsprong. De ambachtslui vermengen al deze elementen tot een unieke, originele kunst met als typisch Getische kenmerken de fysionomie van de figuren, het ontbreken van perspectief en de voorkeur voor bepaalde motieven, zoals gearceerde stroken en stippeellijnen.

Pronkhelm, Coțofenești (Roemenië), 425-375 v.Chr., goud, h 25,5 cm
© Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

Deze helm, die gemaakt is uit een dun blad gehamerd goud, is geen strijdhelm, maar een paradestuk. Hij wordt onder de kin vastgebonden met een touwtje, dat door het gaatje in de twee wangstukken wordt gehaald. De grote ogen – misschien wel die van een godheid – beschermen de vorst symbolisch, want ze zorgen ervoor dat geen enkel gevaar aan zijn aandacht ontsnapt.

Beker, Agighiol (Roemenië), 340-330 v.Chr., zilver, h 18 cm
© Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

Het hert met acht poten en een dubbel gewei heeft een bokkensik en misschien ook vleugels. Het gaat om een te duchten, bijzonder krachtig dier dat een grote snelheid kan ontwikkelen. Omdat zijn gewei zich vernieuwt, staat het hert misschien wel symbool voor de vernieuwing van de macht van de Getische vorsten. Die staan in voor de stabiliteit van de wereld.

Beenbeschermer, Agighiol (Roemenië), 340-330 v.Chr., verguld zilver, h 46 cm
© Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

Deze beenbeschermer komt uit de tumulus van een jongeman die tussen 17 en 23 jaar oud was. Naast hem in het graf lagen een jonge vrouw en drie paarden, allemaal geofferd tijdens de begrafenisplechtigheid. De vergulde lijnen op het gezicht dat op de beenbeschermer is weergegeven, staan voor tatoeages of scarificaties. Die beschouwen de Geten als een teken van adel.

Door het vuur vervormde diadeem, Bunești-Averești (Roemenië), 400-200 v.Chr., goud, diam. 15,3 cm
© Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

Deze diadeem bestaat uit twee gouden stangen, die elk uitlopen op een panter met een ring in zijn muil. Aan elke kant van het voorhoofd waren dus twee panthers te zien. De vijf bloemknoppen in het midden zitten vast aan beide stangen en waren vermoedelijk versierd met email, een gekleurde glasachtige substantie.

Grafinhoud uit een vorstelijke tumulus, Peretu (Roemenië), 400-300 v.Chr., zilver, verguld zilver, brons
© Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

Het hol voorwerp in de vorm van een hoofd (links op de foto) is uniek en plaatst ons voor een raadsel: is dit misschien het bovenstuk van een scepter, een machtssymbool? Het sierbeslag met drie of vier koppen van paarden of wolven, dat door zijn vorm cyclische bewegingen symboliseert, is typisch Getisch.

IV. DE GRIEKEN

— ca. 650 v.Chr. - 46 n.Chr.

*Ἔτι τοίνυν, ἔφη, πάμμεγά τι εἶναι αὐτό, καὶ ἡμᾶς οἰκεῖν
τοὺς μέχρι Ἡρακλείων στηλῶν ἀπὸ Φάσιδος ἐν μικρῷ
τινι μορίῳ, ὥσπερ περὶ τέλμα μύρμηκας ἢ βατράχους
περὶ τὴν θάλατταν οἰκοῦντας*

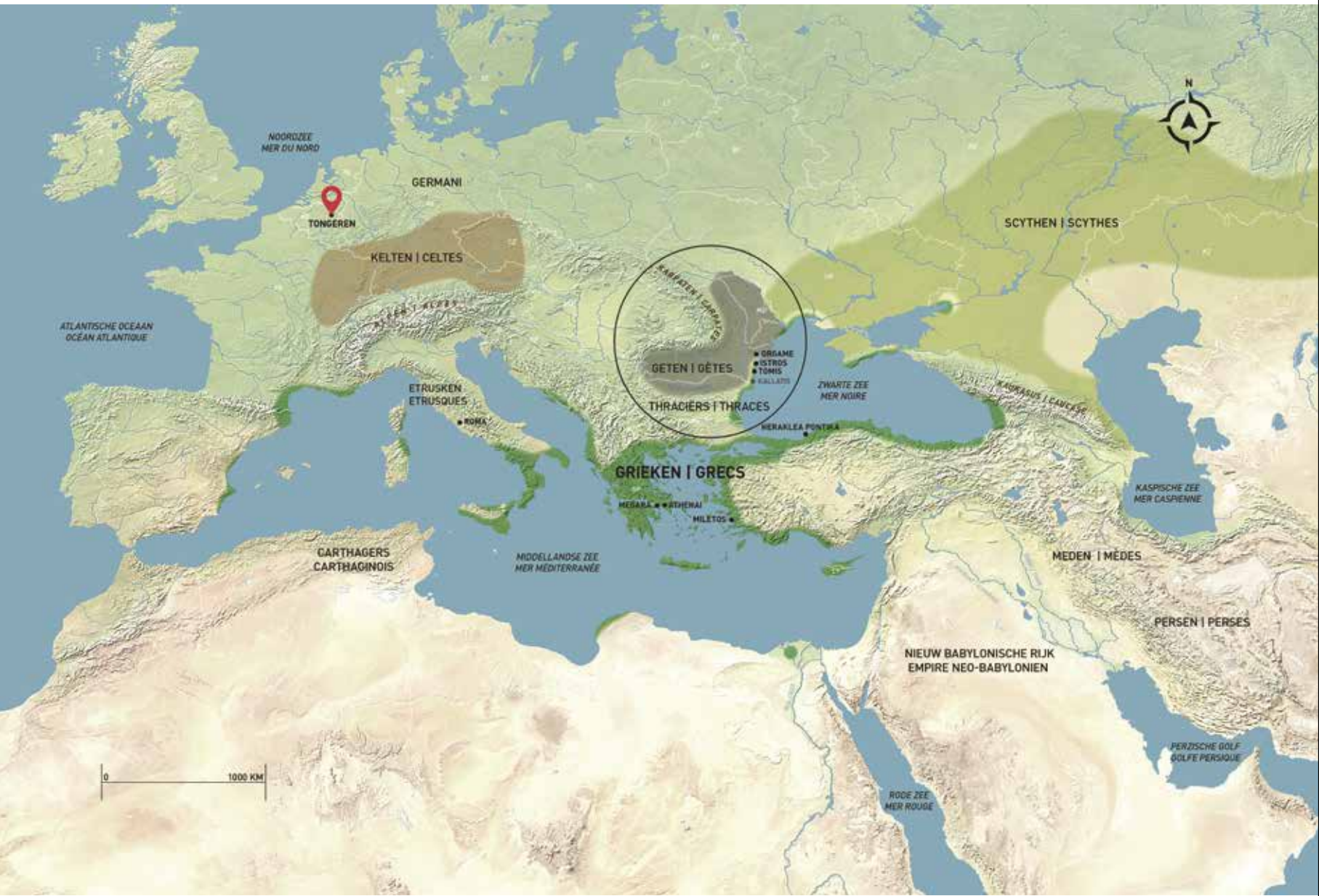
Verder zei hij: “De aarde is iets heel groots en wij
wonen vanaf de Phasis (het oosten van de Zwarte Zee)
tot Herakles’ Zuilen (het westen van de Middellandse
Zee) in een klein deel rond de zee, net als mieren of
kikkers rond een poel.”

—
Plato, ca. 429 - ca. 347 v.Chr.
Phaedo (109a-b)

Detail van een grafurne, Kallatis (Mangalia, Roemenië),
350-275 v.Chr., brons en zilver, h 52 cm
© Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

Gezicht op de ruïnes van de Griekse kolonie Istros. De naam is afgeleid van de Oudgriekse naam van de Donau, *Istros* (Ἰστρος). De kolonie ligt immers aan de monding van die stroom. © Arizonafilms

De Griekse wereld rond 600 v.Chr.

In de 9de eeuw v.Chr. bestaat de Griekse wereld uit de zuidelijke helft van het huidige Griekenland en de westkust van Turkije. Van de 8ste tot de 5de eeuw v.Chr. sturen sommige steden kolonisten naar de kusten van de omliggende zeeën: het is de tijd van de Griekse kolonisatie. © Tongeren, Gallo-Romeins Museum

— HANDELAREN VAN DE ZWARTE ZEE

De Griekse wereld bestaat uit onafhankelijke steden met een gemeenschappelijke cultuur. Enkel steden die vooral op zeevaart en handel gericht zijn, stichten vanaf de 8ste eeuw v.Chr. kolonies op de kusten van de Middellandse Zee, de Egeïsche Zee en de Zee van Marmara. De stad Milete, aan de kust van het huidige Turkije, ligt aan de oorsprong van de meeste van deze gebiedsuitbreidingen.

Omstreeks 650 v.Chr. vestigen kolonisten uit Milete zich in Dobrudja, de kuststreek van het huidige Roemenië en een gebied met een groot economisch potentieel. Ze stichten er Istros, Orgamè en Tomis. Istros wordt al snel de belangrijkste kolonie in het gebied. Kallatis wordt begin 4de eeuw v.Chr. gesticht door Heraklea Pontika, een stad aan de zuidkust van de Zwarte Zee die twee eeuwen voordien zelf is gesticht door de Griekse stad Megara. Heraklea Pontika en Milete zijn de ‘metropolen’ (μητροπόλεις in het Oudgrieks) of ‘moedersteden’ van hun respectieve kolonies. Die laatste worden op hun beurt zelfstandige steden.

Wanneer Griekse kolonisten zich in een nieuw gebied vestigen, behouden ze hun instellingen, godsdienst en tradities. Ze zijn Grieken in hart en ziel en tonen hun Griek-zijn in alle facetten van het leven: taal en schrift, kleding, kapsels, juwelen, architectuur, ambachtelijke producten, goden en hun voorkomen, rituele praktijken. De kolonies blijven ook nauw verbonden met hun moederstad en nemen daar een aantal specifieke kenmerken van over. Zo is Apollo Ietros (‘de genezer’) de belangrijkste god van Istros, want ook in Milete is hij een van de voornaamste goden. Verder staan de kolonies steeds in verbinding met de rest van de Griekse wereld. Studiëreizen en bedevaarten zijn een vaak voorkomend fenomeen. En er is veel import, zoals luxe aardewerk uit Athene en wijn uit Rhodos. Alle producten uit het Griekse handelsnetwerk vinden hun weg naar de kolonies.

Dankzij hun ligging tussen de Zwarte Zee en de Donau hebben de kolonies in Dobrudja een bevoorrechte toegang tot de handelsroutes over zee en via de rivieren. Ze worden al snel belangrijke handelscentra. Producten die ingevoerd worden uit de Griekse wereld of uit de oosterse koninkrijken, passeren via de kolonies. Vandaar worden ze verder verdeeld over het bekken van de Zwarte Zee en naar het hinterland. Die producten zijn dus bestemd voor Grieken, maar ook voor hun buurvolkere, voor wie de kolonisten als tussenpersoon optreden. Geleidelijk aan ontwikkelen de kolonies hun eigen versie van de Griekse cultuur. Die wordt voortdurend verrijkt door de contacten en de uitwisseling met de lokale bevolkingsgroepen. Er ontstaan gemengde gemeenschappen, waar Grieken en autochtone mensen samenleven. De welvaart en de strategische ligging van de kolonies wekken echter ook hebzucht op. Zo veroveren de Geten en de Scythen het gebied verschillende malen en stellen er een protectoraat in: in ruil voor het betalen van een tribuut genieten de kolonies van hun bescherming en behouden ze hun onafhankelijkheid.

Ondanks voortdurende conflicten bewaren de Grieken van Dobrudja hun autonomie bijna zeven eeuwen lang. In 46 n.Chr. wordt het gebied opgenomen in het Romeinse keizerrijk, als deel van de provincie Moesia.

Haarsieraad, Vama Veche (Roemenië), 400-200 v.Chr., goud, 2,5 x 8,3 cm
© Constanța, Museum van Nationale Geschiedenis en Archeologie

Griekse vrouwen dragen hun haar lang. Hoe hoger hun status, des te gesofisticeerder hun met accessoires versierde kapsels. Dit weelderige medaillon van een ongetwijfeld bijzonder rijke eigenares is bedoeld om op een haarknot vastgemaakt te worden. De vrouwelijke figuur, misschien een godin, heeft opgestoken haar en draagt een lauwerkrans.

Grafurne, ingevoerd uit Griekenland, Kallatis (Mangalia, Roemenië), 350-275 v.Chr., brons en zilver, h 52 cm
© Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

Onder het bovenste handvat van de urne zien we Dionysos en Ariadne die mekaar omarmen. Dionysos is de Griekse god van de wijn, Ariadne is een sterveling. Als bewijs van zijn liefde biedt hij haar de onsterfelijkheid aan. Het koppel incarneert voor de overledene de belofte van geluk en van het voortleven na de dood.

Stèle van een gymnasiarch, Kallatis (Mangalia, Roemenië), 200-100 v.Chr., marmer, h 75 cm
© Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

Jongens van Griekse afkomst krijgen hun fysieke en intellectuele opleiding in een gymnasium, een instelling die met publiek-private middelen wordt gefinancierd en die onder de verantwoordelijkheid van een gymnasiarch valt. Van hun zestiende tot hun twintigste worden de leerlingen 'efeben' genoemd. Hier zegt een efebe zijn les op voor de gymnasiarch van Kallatis.

Tanagrabbeeldjes, Kallatis (Mangalia, Roemenië) en Istros (Istria, Roemenië), 400-200 v.Chr., terracotta, h 24-28 cm
© Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

Deze beeldjes danken hun naam aan een belangrijk productiecentrum in Griekenland. Tanagrabbeeldjes zijn serieproducten. Ze worden gemaakt met een gietvorm en vervolgens beschilderd. In dit geval gaat het om elegant geklede jonge vrouwen. Als grafgift symboliseren ze de rol van de overledene als echtgenote.

Parfumflesje in de vorm van een sirene, Istros (Istria, Roemenië), 600-550 v.Chr., aardewerk, h 11 cm
© Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

Sirenen zijn in de oudheid zeewezens die deels vrouw en deels vogel zijn. Ze kunnen prachtig zingen en verleiden met hun zang en muziek voorbijvarende zeelui. Die worden gek van verlangen, raken het noorden kwijt, willen koste wat het kost tot bij de sirenen komen en... laten zo hun schip op de klippen lopen. Waarna de sirenen hen verslinden!

V. DE SCYTHEN

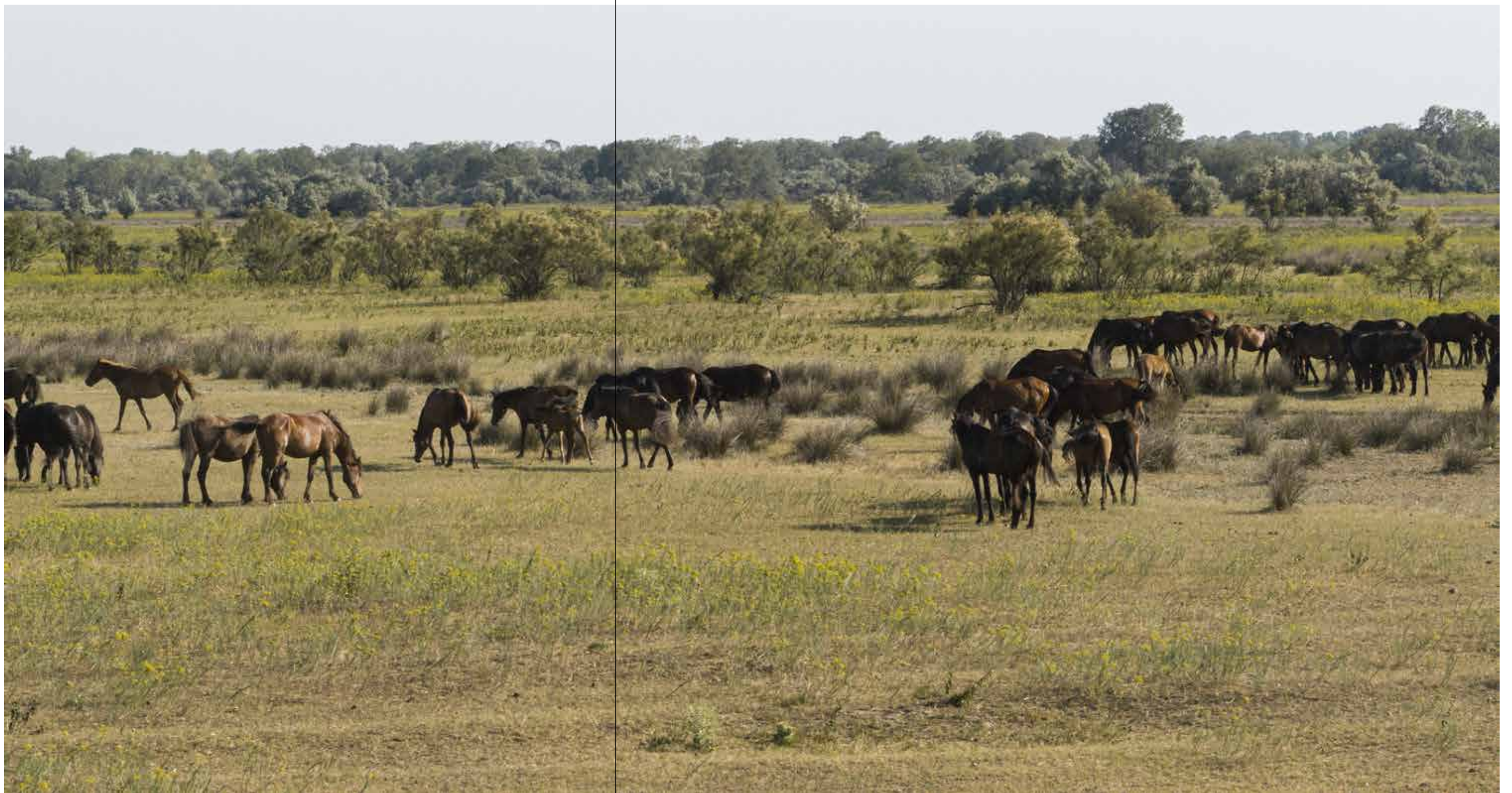
— ca. 550 - ca. 250 v.Chr.

Τοῖσι γὰρ μήτε ἄστεα μήτε τείχεα ἢ ἐκτισμένα, ἀλλὰ φερέοικοι ἐόντες πάντες ἔωσι ἵπποτοξόται, ζῶντες μὴ ἀπ' ἀρότου ἀλλ' ἀπὸ κτηνέων, οἰκήματα τε σφι ἢ ἐπὶ ζευγέων [...], κῶς οὐκ ἂν εἴησαν οὗτοι ἄμαχοί τε καὶ ἄποροι προσμίσγειν;

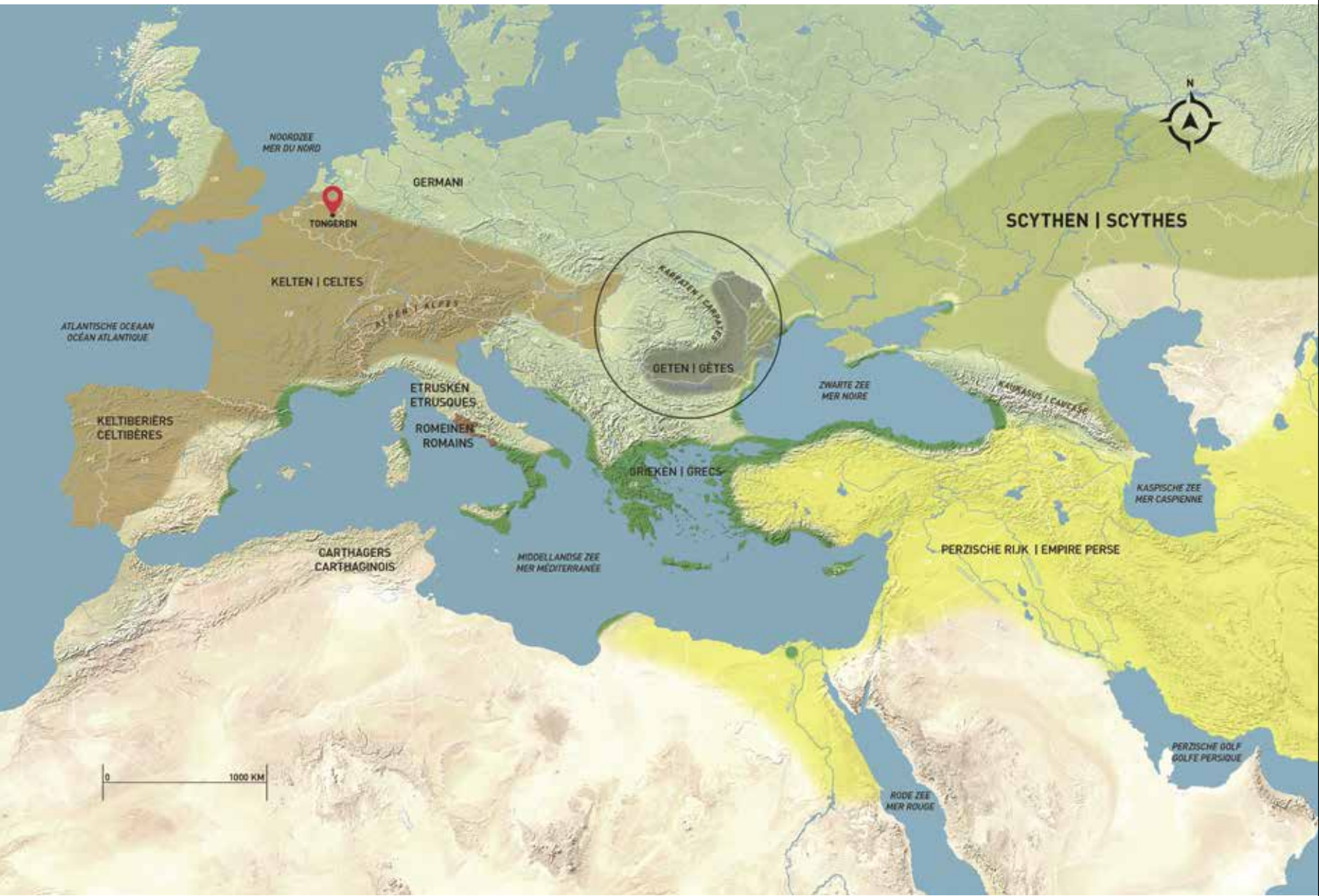
Scythen zijn mensen die geen steden en geen permanente vestingen kennen, maar zonder uitzondering hun eigen huizen met zich meedragen, die bereden boogschutters zijn en niet van landbouw en van veeteelt leven – die zijn onmogelijk te bestrijden en onmogelijk te benaderen, hoe zou het anders kunnen?

—
Herodotus, ca. 484 - ca. 425 v.Chr.
Historiae (IV, 46)

Detail van een namaakzwaard in schede, Medgidia (Roemenië),
500-400 v.Chr., brons, l 46,7 cm
© Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

Gezicht op de vlakte in het oosten van Roemenië. De Scythen zijn roemruchte ruiters en krijgers. Vanaf de 7de eeuw v.Chr. slagen ze erin pijlen af te schieten vanaf een rijdend paard, een erg doeltreffende gevechtstechniek in grote open ruimtes zoals de Donauvlakte. © Arizonafilms

Grondgebied van de Scythen rond 350 v.Chr.

Van de 9de tot de 2de eeuw v.Chr. doorkruisen de Scythen de steppen die zich uitstrekken van het noorden van China tot het noorden van de Zwarte Zee. In de 6de eeuw v.Chr. bereikt hun expansie haar hoogtepunt. Ze stoten door tot in het hart van Europa en vestigen zich ten oosten en ten noorden van de Zwarte Zee.

© Tongeren, Gallo-Romeins Museum

DE SCYTHEN — CA. 550 - CA. 250 V.CHR.

— RUITERNOMADEN UIT DE SIBERISCHE STEPPE

De Scythen zijn een nomadenvolk dat bestaat uit onafhankelijke groepen. Ze komen uit het zuiden van Siberië en doorkruisen de Euraziatische steppe, op zoek naar goede weidegrond voor hun kudden. Omstreeks 550 v.Chr. vestigt een aantal groepen zich in Dobrudja, de kuststreek van het huidige Roemenië.

Dobrudja is een rijke en vruchtbare streek, gericht op de handel in het gebied van de Zwarte Zee. Sinds het midden van de 7de eeuw v.Chr. wonen daar welvarende Griekse gemeenschappen. Dat trekt de Scythen aan, die er moordend en plunderend binnen-vallen. Ze vallen ook de Geten aan, een autochtoon Thracisch volk. Maar de Scythen onderhouden ook handelsrelaties met hun burens: met de Geten drijven ze handel in paarden en paardentuig, en de Grieken leveren aardewerk, wijn en kostbare voorwerpen in ruil voor slaven, grondstoffen en graan.

De cultuur van de Scythen is erg unifrom. Overal delen ze dezelfde geloofsovertuigingen, rituelen en tradities, en maken gebruik van dezelfde types van gebruiksvoorwerpen. Als krijgers dragen ze wapens die hun sociale en militaire rang aangeven. De voornaamste wapens zijn de boog en de *akinakès*, een kort zwaard met een ijzeren kling dat in een schede wordt gedragen. Als ruiters zijn de Scythen bedreven paardenfokkers. Een paard is een prestigieus bezit dat zijn meester vergezelt tot in diens graf. Scythen schaffen zich de beste paarden aan, die ze ook rijkelijk versieren. Als nomaden nemen ze op hun tochten geen grote en zware voorwerpen mee. Grote bronzen ketels vormen daarop een uitzondering: waarschijnlijk doen ze dienst bij dierenoffers. Grote stèles in de gedaante van een krijger versieren de toppen van grafheuvels voor koningen en vooraanstaande leden van de elite. Het zijn ruimtelijke bakens die getuigen van de gehechtheid van de Scythen aan hun territorium. Als succesvolle plundersaars en lepe handelaars vergaren de Scythen ook luxevoorwerpen. Juwelen en spiegels zijn waardevolle objecten die de status van de elites aangeven.

Scythische kunst is dierenkunst. Steppedieren nemen er een centrale plaats in: roofdieren zoals katachtigen en roofvogels, snelle en behendige holhoornigen zoals antilopen en gazellen, hertachtigen die zich als bosdieren ook in de vlaktes wagen, en snelle en vurige paarden. Zij belichamen de eigenschappen die je nodig hebt om te overleven in de steppe. De Scythen lijken zich vooral te identificeren met het hert, een dier dat leeft in kuddes waarin er sprake is van een hiërarchie, onder het gezag van een dominant mannetje. Het hert is erg vaak te zien in hun kunst. Ook fabeldieren komen voor. Al deze dieren worden alleen of vechtend uitgebeeld. Hun lichamen zijn vervormd om ze te doen passen in de vormen en op de voorwerpen die ze versieren. Deze vervorming dient ook om beweging en snelheid op te roepen, waardoor een actie of een verhaal gesuggereerd wordt. Het gebruik van dierenmotieven is symbolisch: de dieren geven hun kracht door aan de eigenaar van het voorwerp, verwijzen naar een mythologisch verhaal of zijn symbolen van een bepaalde clan.

De Scythen van Dobrudja blijven trouw aan hun zeden en geloofsovertuigingen, maar passen zich aan de economische realiteit van de streek aan: ze maken gebruik van de lokale natuurlijke hulpbronnen en profiteren van de handelsmogelijkheden. Vanaf de 3de eeuw v.Chr. gaan ze steeds minder leven als nomaden en als krijgers: geleidelijk aan worden ze sedentair.

Namaakzwaard in schede, Medgidia (Roemenië), 500-400 v.Chr., brons, *l* 46,7 cm
© Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

De *akinakès* is het traditionele zwaard van de Scythen. Het zit in een schede die rechts aan de gordel van de krijger hangt. Dit zwaard en zijn schede zijn uit één stuk metaal gemaakt. Het is dan ook geen echt wapen: het geheel hing aan de gordel van het beeld dat prijkte op het graf van een Scythische krijger. De handgreep van het zwaard is versierd met een adelaar die een slang in zijn bek houdt. Op de schede zijn twee bokjes, twee adelaars en de kop van een katachtige, een rund of een paard te zien.

Sierstuk van paardentuig, Stancesti (Roemenië), 500-400 v.Chr., goud, *l* 48 cm
© Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

Volgens de Scythen geven de dieren die ze weergeven in hun kunst hun kracht door aan wie de betrokken voorwerpen gebruikt. Maar zien we hier een vis? Of gaat het om een fabeldier met het lijf van een vis, de kop van een everzwijn en de staart van een vogel?

**Ketel, Scorțaru Nou (Roemenië),
600-500 v.Chr., brons, h 62,5 cm
© Nationaal Museum van de Roemeense
Geschiedenis, Boekarest**

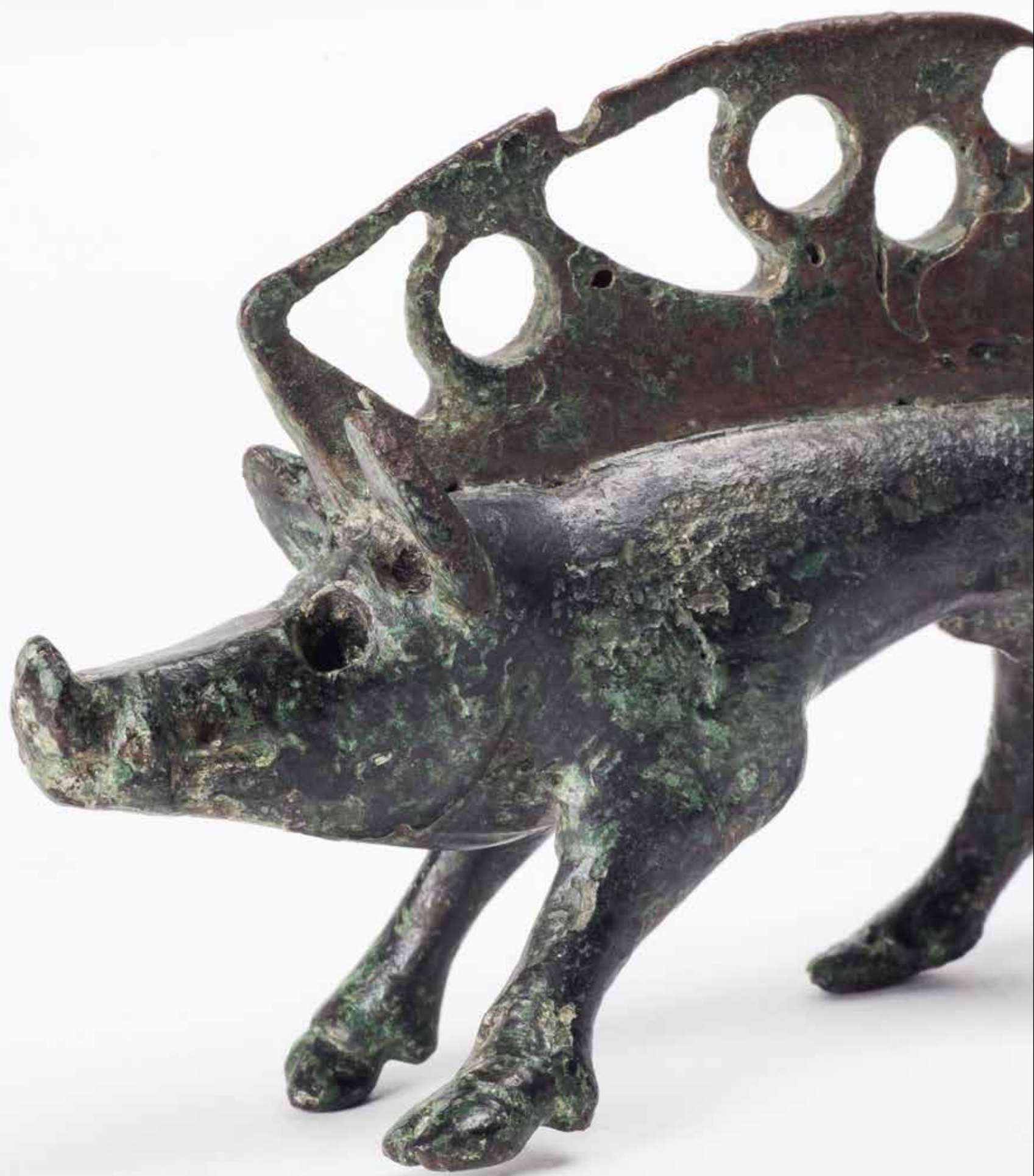
Deze ketel op drie poten is bovenaan versierd met acht dieren. Ze zijn erg beschadigd, maar misschien stellen ze wel bokjes voor. Dit is zonder twijfel een ritueel object, gebruikt bij dierenoffers.

**Spiegel, Păuca (Roemenië), 600-500 v.Chr.,
brons, h 34,4 cm
© Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense
Geschiedenis**

Het handvat van deze spiegel is onderaan verfraaid met een panter en bovenaan met een hert. Het gewei van het hert is verlengd en loopt door in de onderzijde van de spiegelschijf. De poten van het dier zijn geplooid om niet uit te steken, maar ook om beweging op te roepen. De proporties van de panter beantwoorden aan die van het hert.

VI. DE KELTEN

— ca. 320 - ca. 175 v.Chr.

Κράνη δὲ χαλκᾶ περιτίθενται μεγάλας ἐξοχὰς ἐξ ἑαυτῶν ἔχοντα καὶ παμμεγέθη φαντασίαν ἐπιφέροντα τοῖς χρωμένοις, ὧν τοῖς μὲν πρόσκειται συμφυῇ κέρατα, τοῖς δὲ ὀρνέων ἢ τετραπόδων ζώων ἐκτετυπωμένοι προτομαί.

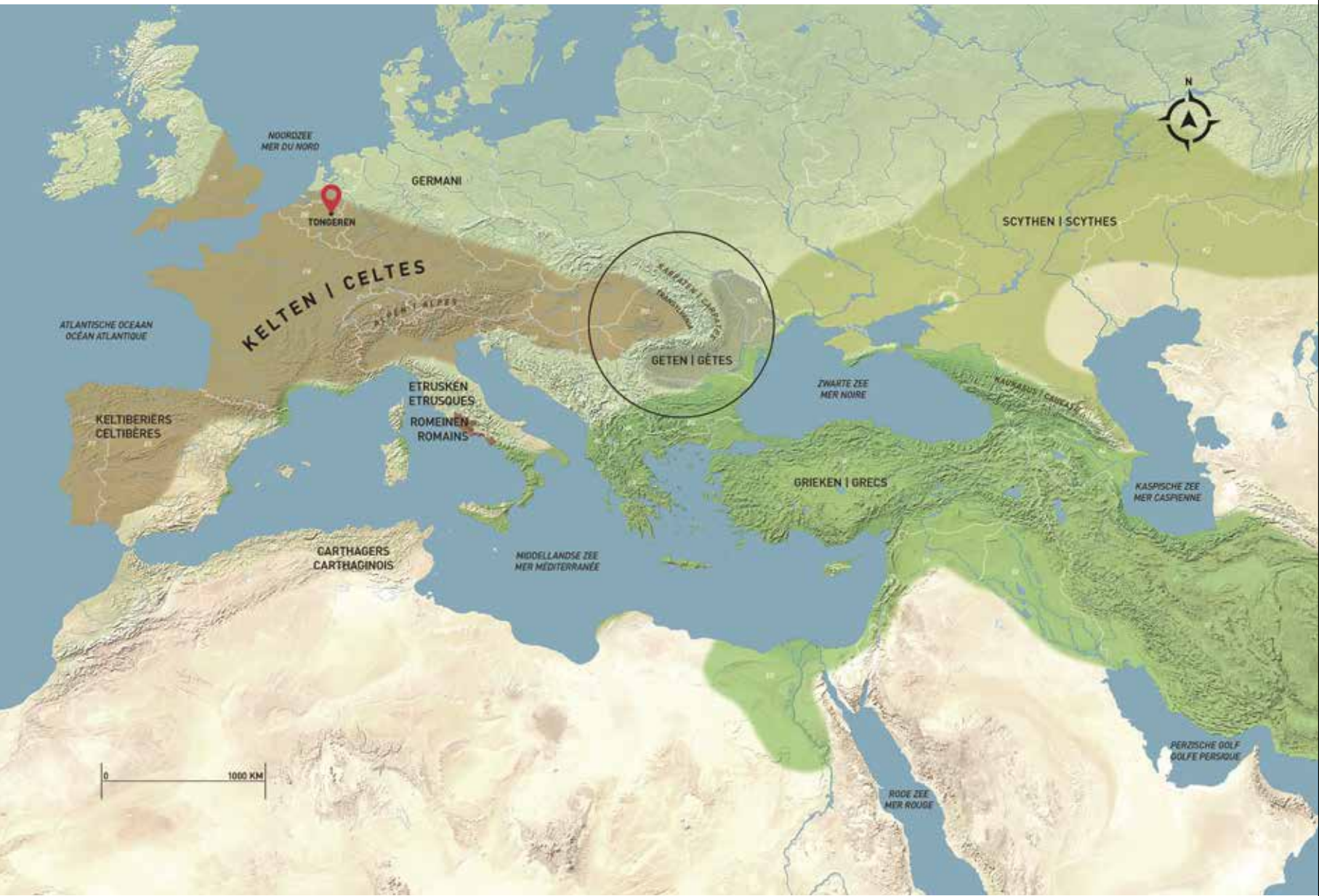
De Kelten zetten bronzen helmen op met uitstekende elementen die de dragers bijzonder groot doen lijken. Aan sommige helmen zijn horens toegevoegd, aan andere reliëfs van koppen van vogels of viervoeters.

Diodorus van Sicilië, ca. 90 v.Chr. - ca. 30 v.Chr.
Bibliotheca historica (V, 30)

Detail van een beeldje van een everzwijn, Luna (Roemenië), 225-175 v.Chr., brons, 17 cm
© Cluj-Napoca, Nationaal Museum van de Geschiedenis van Transsylvanië

Landschap in Transsylvanië, de regio in het huidige Roemenië waar de meeste Keltische migranten zich vestigen tussen ca. 320 en ca. 175 v.Chr. © Arizonafilms

De wereld van de Kelten rond 320 v.Chr.

Vanaf 320 v.Chr. vestigen Keltische migranten zich in verschillende golven in Transsylvanië en in de vlaktes ten westen van het Apusenigebergte, tussen de benedenloop van de Mureș in het zuiden en die van de Someș in het noorden.
© Tongeren, Gallo-Romeins Museum

— Keltische krijgsheren bouwen bloeiende gemeenschappen uit

De Kelten bestaan uit verschillende onafhankelijke groepen. Ze delen taal, geloof en tradities. In de loop van de 4de eeuw v.Chr. verlaten kleine groepen van Keltische mannen, vrouwen en kinderen hun thuisland in Centraal-Europa. Ze gaan op zoek naar vruchtbaar land, rijkdom en militaire successen. Het initiatief gaat uit van individuele krijgsheren. Die stellen de groepen samen uit leden van verschillende gemeenschappen, met onder hen heel wat ambachtslieden.

Via de Grote Hongaarse Vlakte en de bovenloop van de Tisza, de voornaamste zijrivier van de Donau, bereikt een aantal groepen het westen van wat nu Roemenië is. Daar vestigen ze zich vanaf 320 v.Chr. druppelsgewijs op het hoogplateau en in de vlaktes van Transsylvanië, en ook in de regio ten westen van het Apusenigebergte. Op sommige plaatsen vormen de Keltische migranten en de lokale bevolking snel een nieuwe, gemengde gemeenschap. Elders leven beide groepen gescheiden van mekaar, al wisselen ze ook goederen uit.

Naast gronden voor de landbouw en weiden om het vee te laten grazen, trekt vooral het zout in het centrum en het noordoosten van Transsylvanië de Kelten erg aan. Een gemeenschap in een zoutrijk gebied is verzekerd van haar toekomst, want met zout kun je voedsel niet alleen smaak geven maar ook bewaren. De Kelten winnen het zout uit de bodem en uit zoutwaterbronnen, en controleren de handel. Het meeste zout voeren ze uit naar de regio ten westen van de Karpaten, waar de mensen voor hun grondstoffen sterk afhankelijk zijn van de import uit Transsylvanië.

De Kelten ontginnen koper, tin en ijzer. Het zijn specialisten in de metaalbewerking. Kenmerkend voor hun kunst zijn gecompliceerde geometrische patronen. De Keltische vaklui combineren menselijke figuren, plantenmotieven en dieren. Die vervormen ze tot een vloeiend en onherkenbaar geheel. Hiermee drukken ze uit dat natuur en goden almachtig zijn, ongrijpbaar voor de mens.

Aan het begin van de 3de eeuw v.Chr. zorgen Keltische krijgersgroepen in verschillende delen van Europa voor heel wat onrust. In de Balkan voeren ze aanvallen uit in Macedonië en Griekenland, waarna ze zich terugtrekken en verspreiden over verschillende gebieden, van de Donau tot in Klein-Azië. Een aantal van die groepen vestigt zich waarschijnlijk ook in Transsylvanië. Alleszins volgt daar rond 270 v.Chr. een tweede golf van Keltische migranten.

Ten laatste rond 175 v.Chr. verlaten de Kelten Transsylvanië. Volgens sommige specialisten heeft dit te maken met toenemende macht van de lokale gemeenschappen. Maar misschien speelt ook een nieuwe krijgselite een rol. Die arriveert min of meer in dezelfde periode vanuit de noordelijke Balkan en de benedenloop van de Donau. Sommige onderzoekers denken dat de Kelten de regio niet verlaten, maar opgaan in de lokale bevolking.

Helm met nekbeschermer, Transsylvanië (Roemenië), 350-280 v.Chr., ijzer, h 19,8 cm
© Cluj-Napoca, Nationaal Museum van de Geschiedenis van Transsylvanië

Deze helm komt uit een Keltisch krijgersgraf. Het type, met nekbescherming, vinden we terug van Noord-Spanje over Noord-Frankrijk tot in Roemenië. Dat bewijst de grote mobiliteit van de Keltische krijgselite. Vermoedelijk produceerde men de helm in het Alpengebied, het kerngebied van de Kelten. De versiering met gestileerde motieven is typisch Keltisch.

Beeldje van een everzwijn, Luna (Roemenië), 225-175 v.Chr., brons, l 7 cm
© Cluj-Napoca, Nationaal Museum van de Geschiedenis van Transsylvanië

Voor Kelten was een everzwijn een heilig dier. Men verbond het agressieve beest met oorlog en macht. Voorstellingen van everzwijnen worden overal in de Keltische wereld aangetroffen, van Groot-Brittannië tot Transsylvanië. Dit is vermoedelijk een offergave. Door zijn grote kam oogt het dier nog vervaarlijker.

Flesje in de vorm van een schoen, Curtuiseni (Roemenië), 280-175 v.Chr., aardewerk, h 14 cm
© Oradea, Museum van Crișana

In oostelijk Centraal-Europa treffen we vormen van Keltisch aardewerk aan die we niet kennen van elders: zogenaamde 'schoenflesjes'. Dit flesje in de vorm van een lederen schoen is opengewerkt, als een sandaal. Het 'schoenflesje' zet een plaatselijke traditie voort die al eeuwen bestond. Waarschijnlijk werd een vloeistof via de teen uitgegoten. Dat gebeurde tijdens rituele handelingen bij een begrafenis.

Zwaard en schede met voorstelling van draken, Pişcolt (Roemenië), 280-250 v.Chr., ijzer, l 19,8 cm
© Satu Mare, Regionaal Museum van Satu Mare

Dit zwaard en zijn schede komen uit het graf van een Keltische man. Over de hele lengte is een versiering te zien met voluten, bovenaan op de schede staan twee draken met slangenlijven. Dit soort zwaarden, en de decoratie en symboliek die ermee gepaard gaan, vinden we terug over de gehele Keltische wereld. Kelten zijn erg mobiel, ze doorkruisen Europa en bouwen netwerken uit. Misschien is ‘De Orde van de Draak’ wel een bijzondere, pan-Europese krijersgroep, met een beschermende draak als embleem.

Gordelketting versierd met gestileerde dierenkoppen, Matei (Roemenië), 250-175 v.Chr., brons, l 122 cm
© Bistrița, Museumcomplex Bistrița-Năsăud

Deze siergordelketting was, samen met andere elementen van haar outfit, bijgezet in het crematiegraf van een gegoede Keltische vrouw. De ketting heeft decoratief uitgewerkte uiteinden. Twee ervan stellen dierenkoppen voor. De oorspronkelijke versiering met email is er niet meer. Net als mannen creëren vrouwen ook uiterlijke kenmerken om te tonen dat ze tot een bepaalde groep en klasse behoorden.

CATALOGUS

DE ROMEINEN

- 1.**
Munt (*antoninianus*) met op de voorzijde het portret van Trajanus Decius met *paludamentum* en stralenkrans, met de legende IMP CAE TRA DECIUS AVG, en op de keerzijde Dacia met de legende DACIA FELIX
Zilver
250-251 n.Chr.
Eastbourne (GB)
Brussel, Koninklijke Bibliotheek van België (inv. II, 55.928)
- 2.**
Munt (antoninianus) met op de voorzijde het portret van Trajanus Decius met *paludamentum* en stralenkrans, met de legende IMP C M Q TRAIANVS DECIVS AVG, en op de keerzijde de *genius* van het Illyrische leger met de legende GENIVS EXERC ILLVRICIANI
Zilver
249-251 n.Chr.
Baia (RO)
Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis (inv. 190927)
- 3.**
Grafsteen voor Kallistos Marmer
h 91 cm, *b* 59 cm, *d* 9 cm
100-150 n.Chr.
Tomis, Constanța (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 18824)
- 4.**
Tablet A van de stadswet van Troesmis
Brons
h 67 cm, *b* 54 cm
177-180 n.Chr.
Troesmis, Turcoaia (RO)
Boekarest, NMRG (inv. C.6828)
- 5.**
Beeldje van de god Amor
Brons
h 11,27 cm
106-200 n.Chr.
Ulpia Traiana Sarmizegetusa, Sarmizegetusa (RO)
Deva, Museum van de Dacische en Romeinse Beschaving (inv. 1127)
- 6.**
Beeldje van de godin Venus
Brons
h 14 cm
100-200 n.Chr.
Gilău (RO)
Cluj-Napoca, Nationaal Museum van de Geschiedenis van Transsylvanië (inv. V.21094)
- 7.**
Beeldje van de god Mercurius
Brons
h 9 cm
106-271 n.Chr.
Arcobadara, Uriu (RO)
Bistrița, Museumcomplex Bistrița-Năsăud (inv. 18239)
- 8.**
Beeldje van de godin Libera
Brons
h 16,8 cm
150-250 n.Chr.
Arcobadara, Uriu (RO)
Cluj-Napoca, NMGT (inv. V.1125)
- 9.**
Beeldje van een Lar (huisgod)
Brons
h 21 cm
100-200 n.Chr.
Sucidava, Corabia (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 15926)

- 10.**
Beeldje van de godin Fortuna
Brons
h 20 cm
100-300 n.Chr.
Romula, Dobrosloveni (RO)
Caracal, Museum van Romanai (inv. 4056)
- 11.**
Beeldje van de godin Minerva
Brons
h 15 cm
100-150 n.Chr.
Drobeta, Drobeta-Turnu Severin (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 139491)
- 12.**
Beeldje van de god Apollo
Brons
h 9,5 cm
175-225 n.Chr.
Gherla (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 37858)
- 13.**
Beeldje van de god Mars
Brons
h 26,8 cm
100-150 n.Chr.
Potaissa, Turda (RO)
Turda, Historisch Museum (inv. 2929)
- 14.**
Gewicht in de vorm van de buste van de god Jupiter
Brons
h 16,2 cm
100-200 n.Chr.
Tomis, Constanța (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 48861)
- 15.**
Wijplaatje geofferd aan de godin Hygia door Cornelia Marcellina
Goud
h 16,8 cm
100-300 n.Chr.
Germisara, Geoagiu (RO)
Alba Iulia, Nationaal Museum van de Eenheid (inv. R 8280)
- 16.**
Beeld van de god Liber Pater vergezeld door Pan
Marmer
h 47 cm
100-150 n.Chr.
Apulum, Alba Iulia (RO)
Alba Iulia, NME (inv. 8319)
- 17.**
Cultusreliëf met de god Mithras die een stier doodt
Marmer
h 47 cm, *l* 79 cm, *d* 8 cm
106-240 n.Chr.
Ulpia Traiana Sarmizegetusa, Sarmizegetusa (RO)
Deva, MDRB (inv. 238)
- 18.**
Beeld van de godin Hecate *triformis*
Marmer
h 71,5 cm
50 v.Chr.-100 n.Chr.
Tomis, Constanța (RO)
Constanța, Museum van Nationale Geschiedenis en Archeologie (inv. 2006)
- 19.**
Wijreliëf voor de ‘Donau-ruitergod’
Marmer
h 36 cm, *b* 31 cm, *d* 6,2 cm
100-240 n.Chr.
Tomis, Constanța (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 18747)

- 20.**
Wijreliëf met de god Apollo als een ‘Donau-ruitergod’
Kalksteen
h 914 cm, *b* 63 cm
100-300 n.Chr.
Gilău (RO)
Cluj-Napoca, NMGT (inv. V. 15867)
- 21.**
Wijplaatje verbonden aan een initiatieritueel
Brons
h 7,5 cm, *b* 7,2 cm
200-300 n.Chr.
Vindplaats onbekend (RO)
Cluj-Napoca, NMGT (inv. V. 1097)
- 22.**
Tegel met tekening van een gladiator (type *retarius*)
Terracotta
h 38,5 cm, *b* 39 cm, *d* 5,5 cm
100-300 n.Chr.
Apulum, Alba Iulia (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 66401)
- 23.**
Meubelornament in de vorm van twee vechtende gladiatoren
Brons
h 9,8 cm
100-200 n.Chr.
Potaissa, Turda (RO)
Cluj-Napoca, NMGT (inv. V. 1070)

- 24.**
Grafsteen voor de gladiator (type *retarius*) Skirtos
Kalksteen
h 72,2 cm, *b* 57 cm, *d* 9 cm
100-200 n.Chr.
Tomis, Constanța (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 18795)

- 25.**
Juwelen uit graf 127 van *Dobreta*
25-1
Fragmentaire halsketting met hanger en kralen
Goud en steen
l 18 cm + 4,5 cm
200-300 n.Chr.
Drobeta, Drobeta-Turnu Severin (RO)
Boekarest, NMRG (inv. C 491/1-2)
- 25-2
Hanger met cameo met voorstelling van de god Hercules in gevecht met Cerberus
Goud en glas
h 4,10 cm, *b* 2,90 cm
200-300 n.Chr.
Drobeta, Drobeta-Turnu Severin (RO)
Boekarest, NMRG (inv. C. 491/3)

- 26.**
Halsketting met kralen
Goud, barnsteen, koraal, parelmoer en glas
l 54,80 cm
100-300 n.Chr.
Vindplaats onbekend (RO)
Cluj-Napoca, NMGT (inv. V. 26889)

- 27.**
Oorhangers met kralen
Goud en glas
h 1,20 cm
100-300 n.Chr.
Vindplaats onbekend (RO)
Cluj-Napoca, NMGT (inv. V. 26900)

- 28.**
Oorhangers met kralen
Goud en glas
l 2,15 cm
100-300 n.Chr.
Vindplaats onbekend (RO)
Cluj-Napoca, NMGT (inv. V. 26904)

- 29.**
Fibulae uit de schat van Ațel
29-1
Fibula (mantelspeld)
Zilver
l 5,8 cm
200-250 n.Chr.
Ațel (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 39254)
- 29-2
Fibula (mantelspeld)
Zilver
l 5,7 cm
200-250 n.Chr.
Ațel (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 39253)

- 30.**
Inhoud van een graf in *Kallatis*
30-1
Parfumflesje
Glas
h 8,7 cm
100-200 n.Chr.
Kallatis, Mangalia (RO)
Constanța, MNGA (inv. 12749)
- 30-2
Badflesje
Glas
h 16 cm
100-200 n.Chr.
Kallatis, Mangalia (RO)
Constanța, MNGA (inv. 12741)

- 30-3
Kandelaber
Brons
h 35,5 cm
100-200 n.Chr.
Kallatis, Mangalia (RO)
Constanța, MNGA (inv. 12740)
- 30-4
Roerstaafje
Glas
l 7,5 cm
100-200 n.Chr.
Kallatis, Mangalia (RO)
Constanța, MNGA (inv. 12777)

- 30-5
Lepelsonde
Brons
l 13,8 cm
100-200 n.Chr.
Kallatis, Mangalia (RO)
Constanța, MNGA (inv. 12751)
- 30-6
Zalfsteen
Steen
l 8,7 cm, *b* 5 cm, *d* 0,4 cm
100-200 n.Chr.
Kallatis, Mangalia (RO)
Constanța, MNGA (inv. 12779)

- 30-7
Spiegel
Brons
diam. 17,5 cm
100-200 n.Chr.
Kallatis, Mangalia (RO)
Constanța, MNGA (inv. 12766)

- 31.**
Inhoud van graf 1 uit tumulus XXIX van *Noviodunum*

- 31-1
Oorpot
Aardewerk
h 14,23 cm
1-150 n.Chr.
Noviodunum, Isaccea (RO)
Tulcea, Eco-museaal Onderzoeksinstituut Gavrilă Simion (inv. 4909)

- 31-2
Schenkkan
Aardewerk
h 15,7 cm
1-150 n.Chr.
Noviodunum, Isaccea (RO)
Tulcea, EOGS (inv. 25707)

- 31-3
Beker versierd met bladmotieven
Zilver
diam. max. 10,5 cm
1-150 n.Chr.
Noviodunum, Isaccea (RO)
Tulcea, EOGS (inv. 26001)

- 31-4
Potje voor balsem met de mythologische scène van de val van Phaeton en drie vrouwen met benen en armen die zich transformeren in een boom
Brons
h 7,5 cm
1-150 n.Chr.
Noviodunum, Isaccea (RO)
Tulcea, EOGS (inv. 8008)

- 31-5
Mantelspeld in de vorm van een hond
Goud
h 1,5 cm, *l* 4 cm
1-150 n.Chr.
Noviodunum, Isaccea (RO)
Tulcea, EOGS (inv. 20945)

- 31-6
Gordelgesp
Zilver
l 6,6 cm, *b* 2,8 cm
1-150 n.Chr.
Noviodunum, Isaccea (RO)
Tulcea, EOGS (inv. 25907)

- 31-7
Fragment van gordelbeslag
Zilver
l 2,8 cm, *b* 2,8 cm
1-150 n.Chr.
Noviodunum, Isaccea (RO)
Tulcea, EOGS (inv. 25908)

- 31-8
Fragment van gordelbeslag
Zilver
l 3,2 cm, *b* 2,8 cm
1-150 n.Chr.
Noviodunum, Isaccea (RO)
Tulcea, EOGS (inv. 25909)

- 31-9
Fragment van gordelbeslag
Zilver
l 3,2 cm, *b* 2,8 cm
1-150 n.Chr.
Noviodunum, Isaccea (RO)
Tulcea, EOGS (inv. 25910)

- 31-10
Fragment van gordelbeslag
Zilver
l 3,2 cm, *b* 2,8 cm
1-150 n.Chr.
Noviodunum, Isaccea (RO)
Tulcea, EOGS (inv. 25911)

- 31-11
Fragment van gordelbeslag
Zilver
l 1,5 cm, *b* 3 cm
1-150 n.Chr.
Noviodunum, Isaccea (RO)
Tulcea, EOGS (inv. 25912)

- 31-12
Lepelsonde
Brons
l 12,1 cm
1-150 n.Chr.
Noviodunum, Isaccea (RO)
Tulcea, EOGS (inv. 25913)

1

2

3

4

5

6

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

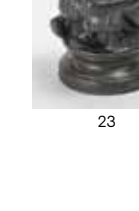
20

21

22

23

24

25-1

25-2

26

27

28

29-1

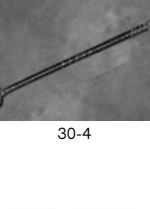
30-1

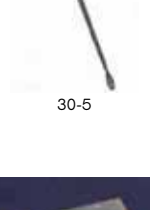
30-2

30-3

30-4

30-5

30-6

30-7

31-1

31-2

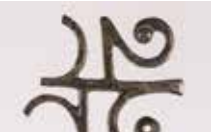
31-4

31-5

31-6

31-7

31-8

31-9

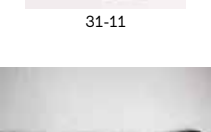
31-10

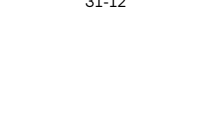
31-11

31-12

31-13

31-14

31-15

31-13
Schraper (*strigilis*)
Bron
l 37 cm, h max. 3 cm
1-150 n.Chr.
Noviodunum, Isaccea (RO)
Tulcea, EOGS (inv. 8009)

32.
Mal voor kommen uit het atelier van Micăsasa (type Drag. 37), versierd met konijnen, honden, beren en een hert
Terracotta
h 5,8 cm, diam. rand 16,7 cm, diam. voet 7 cm
100-250 n.Chr.
Micăsasa (RO)
Cluj-Napoca, NMGT (inv. V. 43670)

33.
Kom uit het atelier van Micăsasa (type Drag. 37), versierd met rozetten
Aardewerk
h 9 cm, diam. rand 16,2 cm
100-250 n.Chr.
Micăsasa (RO)
Cluj-Napoca, NMGT (inv. V. 43833)

34.
Kom uit het atelier van Micăsasa (type Drag. 37), versierd met honden
Aardewerk
h 8,6 cm, diam. rand 19,3 cm, diam. voet 6,6 cm
100-250 n.Chr.
Micăsasa (RO)
Cluj-Napoca, NMGT (inv. V. 43715)

35.
Mal voor kommen uit het atelier van Micăsasa (type Drag. 37), versierd met plantenmotieven
Terracotta
h 7,5 cm, diam. rand 22,5 cm
100-250 n.Chr.
Micăsasa (RO)
Cluj-Napoca, NMGT (inv. V. 43688)

36.
Kom uit het atelier van Lezoux (type Drag. 37), versierd met gladiatoren en dieren
Aardewerk
h 8,7 cm, diam. rand 18,1 cm
100-250 n.Chr.
Fărcașele (RO)
Caracal, MR (inv. 7535)

37.
Fragment van een mal voor kommen uit het atelier van Lezoux (type Drag. 37), versierd met plantenmotieven
Terracotta
l 12 cm, b 11 cm
100-150 n.Chr.
Lezoux (FR)
Tongeren, Gallo-Romeins Museum (inv. 70.B.1.03)

38.
Kom uit het atelier van Lezoux (type Drag. 37), met voorstellingen van de goden Pan en Apollo
Aardewerk
h 10 cm, diam. rand 20 cm
100-150 n.Chr.
Tongeren (BE)
Tongeren, GRM (inv. 5996)

39.
Kom uit het atelier van Lezoux (type Drag. 37), versierd met ganzen en plantenmotieven
Aardewerk
h 10,8 cm, diam. rand 24,4 cm
50-100 n.Chr.
Tongeren (BE)
Brussel, Agentschap Onroerend Erfgoed (inv. 92TO/017/921)

40.
Ereopschrift opgedragen aan keizer Caracalla door de *ala I Tungrorum Frantoniana*
Kalksteen

h 72 cm, l 116 cm, d 20 cm
213 n.Chr.
Arcobadara, Uriu (RO)
Bistrița, MBN (inv. 11519)

41.
Lanspunt
IJzer en brons
l 13,5 cm, d 2,3 cm
100-130 n.Chr.
Arcobadara, Uriu (RO)
Bistrița, MBN (inv. 21896)

42.
Masker van een paradehelm van de cavalerie
Bron
h 22 cm, b 23,5 cm, d 0,18 cm
50-200 n.Chr.
Carsium, Hârsova (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 15927)

43.
Sierbeslag van een paradewagen in de vorm van de godin Victoria
Verguld brons
h 55 cm
106-200 n.Chr.
Ulpia Traiana Sarmizegetusa, Sarmizegetusa (RO)
Cluj-Napoca, NMGT (inv. V. 57068)

44.
Grafsteen voor Aelia Thadmes Palmyra
Kalksteen
h 130 cm, b 70 cm, d 23 cm
150-200 n.Chr.
Potaissa, Turda (RO)
Târgu Mureș, Regionaal Museum van Mureș (inv. 4904)

45.
Militair diploma van Marcus Ulpius Novantico
Bron
h 15,4 cm, b 12,8 cm, d 0,15 cm
110 n.Chr.
Porolissum, Mirsid (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 69902)

46.
Buste van een beeld van keizer Trajanus
Marmer
h 127 cm, b 79 cm, d 46 cm
Rond 120 n.Chr.
Portus, Fiumicino (IT)
Vaticaanstad, Vaticaanse Musea (Museo Chiaramonti, inv. 1931)

47.
Hoofd van een beeld van een Daciër
Marmer
h 89,5 cm
106-112 n.Chr.
Roma, Roma (IT)
Vaticaanstad, VM (Museo Pio Clementino, inv. 651)

48.
Munt (*dupondius*) met op de voorzijde het portret van Trajanus met *paludamentum* en stralenkrans, met de legende IMP CAES NERVAE TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS VI P P., en op de keerzijde de zuil van Trajanus met de legende SPQR OPTI-MO PR, S-C
Messing
112-114 n.Chr.
Micia, Vetej (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 244575)

49.
Munt (*dupondius*) met op de voorzijde het portret van Trajanus met *paludamentum* en stralenkrans, met de legende IMP CAES NERVAE TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS VI P P., en op de keerzijde de zuil van Trajanus met de legende SPQR OPTI-MO PR, S-C
Messing
112-114 n.Chr.
Vindplaats onbekend (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 6925)

50.
Munt (as) met op de voorzijde het portret van Trajanus met *paludamentum* en laurierkrans, met de legende IMP CAES NERVAE TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS V P P., en op de keerzijde de zuil van Trajanus met de legende SPQR OPTIMO PRINCIPI, S-C
Koper
106-107 n.Chr.
Vindplaats onbekend (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 74986)

51.
Munt (as) met op de voorzijde het portret van Trajanus met *paludamentum* en laurierkrans, met de legende IMP CAES NERVAE TRAIANO AVG GER DAC P M TR P COS V P P., en op de keerzijde een zittende Daciër voor een *trapaeum* met de legende SPQR OPTIMO PRINCIPI, S-C
Koper
106-107 n.Chr.
Vindplaats onbekend (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 6928)

DE DACIËRS

52.
Munten uit de muntschat van *Sarmizegetusa Regia*: 30 munten (*stater*) met op de voorzijde een arend met een kroon en een scepter in zijn klauwen, en op de keerzijde een man die wandelt tussen twee lijfwachten met de legende BA (of BR) KOSON
Goud
100-1 v.Chr.
Sarmizegetusa Regia, Orăștioara de Sus (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 293328-293357)

53.
Munt (tetradrachme) met op de voorzijde het gekroonde hoofd van Zeus, en op de keerzijde een ruiter te paard met de legende ΦΙΛΙΠΠΙΟΥ
Zilver
359-336 v.Chr.
Vindplaats onbekend (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 181447)

54.
Munt (tetradrachme) met op de voorzijde het gekroonde hoofd van Zeus, en op de keerzijde een ruiter te paard met de legende ΦΙΛΙΠΠΙΟΥ
Zilver
359-336 v.Chr.
Vindplaats onbekend (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 181459)

55.
Dacische munten uit de muntschat van Huși-Vovriești: 2 munten (tetradrachme) met op de voorzijde het gekroonde hoofd van Zeus, en op de keerzijde een ruiter te paard met de legende ΦΙΛΙΠΠΑ / ΟΥ
Zilver
300-200 v.Chr.
Huși (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 7262-7263)

56.
Dacische munten uit de muntschat van Dumbrăveni: 2 munten (didrachmen) met op de voorzijde het gekroonde hoofd van Zeus, en op de keerzijde een ruiter te paard, een tak en een kruisvormig motief
Zilver
200-100 v.Chr.
Dumbrăveni (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 69393, inv. 69401)

57.
Dacische munten uit de muntschat van Vârtēju-București: 2 munten (didrachme) met op de voorzijde het gekroonde hoofd van Zeus, en op de keerzijde een ruiter te paard
Zilver
200-1 v.Chr.
Măgurele (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 2605, 2682)

58.
Deksel met handvat in de vorm van een wolf of een zwijn
Aardewerk
h 27 cm
100-1 v.Chr.
Vernești (RO)
Buzău, Regionaal Museum van Buzău (inv. 24366)

59.
Cultusvaas versierd met de kop van een ram
Aardewerk
h 6,5 cm, l 12,9 cm, b 8,1 cm
100 v.Chr.-150 n.Chr.
Bacău, Historisch Museum Iulian Antonescu (inv. 14549)

60.
Cultusvaas in de vorm van een ruiter
Aardewerk
h 12,4 cm, b 6,9 cm
200-1 v.Chr.
Horgești (RO)
Bacău, HMAI (inv. 33149)

61.
Umbo van een schild versierd met een griffoen en plantenmotieven
IJzer
diam. 41,8 cm
100 v.Chr.-100 n.Chr.
Boșorod (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 337987)

62.
Dolk (*sica*) versierd met een zonnesymbool tussen twee vogelkoppen
IJzer
l 41,6 cm, b 2,6 cm
200-1 v.Chr.
Orodel (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 139490)

63.
Dolk (*sica*)
IJzer
l 35 cm
200-1 v.Chr.
Vindplaats onbekend (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 332397)

64.
Dolk (*sica*)
IJzer en brons
l 27,75 cm
200-1 v.Chr.
Vindplaats onbekend (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 333104)

65.
Amfoor uit Rhodos
Aardewerk
h 80 cm, diam. 42 cm
200-1 v.Chr.
Huși (RO)
Tulcea, EOGS (inv. 168)

66.
Amfoor uit Rhodos
Aardewerk
h 82 cm, diam. 34 cm
200-1 v.Chr.
Tulcea (RO)
Tulcea, EOGS (inv. 42202)

67.
Handvat van een amfoor uit Rhodos met fabricagestempel van Satyros
Aardewerk
l 9,1 cm
150-100 v.Chr.
Cetățeni (RO)
Satu Mare, Regionaal Museum van Satu Mare (inv. I. V. 1138)

31-13

41

48

54

61

70

32

42

49

55

62

71

33

43

49

55

63

72

34

43

49

55

64

73

35

43

49

55

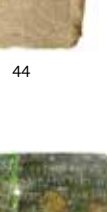
64

73

36

43

49

55

64

73

37

43

49

55

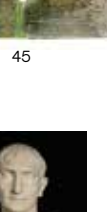
64

73

38

43

49

55

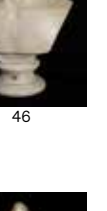
64

73

39

43

49

55

64

73

40

43

49

55

64

73

76.
Materiaal uit het atelier van een
goudsmid uit *Misidava*

76-1
Mal voor juwelen
Terracotta
l 34,1 cm, *b* 7,8 cm, *h* 7,2 cm
1-100 n.Chr.
Misidava, Pecica (RO)
Cluj-Napoca, NMGT (inv. V.160)

76-2
Mal voor juwelen
Terracotta
l 9 cm, *b* 8 cm, *d* 2,2 cm
1-100 n.Chr.
Misidava, Pecica (RO)
Cluj-Napoca, NMGT (inv. V.158)

76-3
Mal voor juwelen
Terracotta
l 8,5 cm, *b* 8 cm, *d* 2,3 cm
1-100 n.Chr.
Misidava, Pecica (RO)
Cluj-Napoca, NMGT (inv. V.159)

76-4
Smeltkroes
Terracotta
h 6 cm, *b* 5 cm
1-100 n.Chr.
Misidava, Pecica (RO)
Cluj-Napoca, NMGT (inv. V.140)

76-5
Smeltkroes
Terracotta
h 5,5 cm, *b* 4,3 cm
1-100 n.Chr.
Misidava, Pecica (RO)
Cluj-Napoca, NMGT (inv. V.139)

76-6
Smeltkroes
Terracotta
h 7,5 cm, *b* 7 cm
1-100 n.Chr.
Misidava, Pecica (RO)
Cluj-Napoca, NMGT (inv. V.137)

76-7
Smeltkroes
Terracotta
h 5,2 cm, *b* 3,7 cm
1-100 n.Chr.
Misidava, Pecica (RO)
Cluj-Napoca, NMGT (inv. V.138)

76-8
Aambeeld
IJzer
h 15,5 cm, *b* 11 cm
1-100 n.Chr.
Misidava, Pecica (RO)
Cluj-Napoca, NMGT (inv. V.136)

76-9
Scharnier van een handvat
Brons
l 5 cm, *b* 4 cm
1-100 n.Chr.
Misidava, Pecica (RO)
Cluj-Napoca, NMGT (inv. V.142)

76-10
Bronsfragment
Brons
l 1,7 cm, *b* 1 cm
1-100 n.Chr.
Misidava, Pecica (RO)
Cluj-Napoca, NMGT (inv. V.152)

76-11
Pons
Brons
l 4,6 cm, *b* 3,4 cm
1-100 n.Chr.
Misidava, Pecica (RO)
Cluj-Napoca, NMGT (inv. V.156)

76-12
Stempel
Brons
h 3 cm
1-100 n.Chr.
Misidava, Pecica (RO)
Cluj-Napoca, NMGT (inv. V.157)

76-13
Productieafval
Glas
diam. 2,7 cm, *d* 0,2 cm
1-100 n.Chr.
Misidava, Pecica (RO)
Cluj-Napoca, NMGT (inv. V.154)

76-14
Productieafval
Glas
l 3,5 cm
1-100 n.Chr.
Misidava, Pecica (RO)
Cluj-Napoca, NMGT (inv. V.162)

76-15
Getordeerde draad
Brons
l 16 cm
1-100 n.Chr.
Misidava, Pecica (RO)
Cluj-Napoca, NMGT (inv. V.151)

76-16
Beitel
Brons
l 10,2 cm, *b* 0,4 cm
1-100 n.Chr.
Misidava, Pecica (RO)
Cluj-Napoca, NMGT (inv. V.155)

76-17
Beitel
IJzer
l 9,5 cm, *b* 0,6 cm
1-100 n.Chr.
Misidava, Pecica (RO)
Cluj-Napoca, NMGT (inv. V.143)

76-18
Beitel
IJzer
l 10,3 cm, *b* 0,5 cm
1-100 n.Chr.
Misidava, Pecica (RO)
Cluj-Napoca, NMGT (inv. V.144)

76-19
Beitel
IJzer
l 12,5 cm, *b* 1 cm
1-100 n.Chr.
Misidava, Pecica (RO)
Cluj-Napoca, NMGT (inv. V.145)

76-20
Beitel
IJzer
l 10,2 cm, *b* 0,5 cm
1-100 n.Chr.
Misidava, Pecica (RO)
Cluj-Napoca, NMGT (inv. V.146)

76-21
Beitel
IJzer
l 10,8 cm, *b* 0,4 cm
1-100 n.Chr.
Misidava, Pecica (RO)
Cluj-Napoca, NMGT (inv. V.147)

76-22
Beitel
IJzer
l 9,6 cm, *b* 0,5 cm
1-100 n.Chr.
Misidava, Pecica (RO)
Cluj-Napoca, NMGT (inv. V.148)

76-23
Beitel
IJzer
l 10 cm, *b* 0,4 cm
1-100 n.Chr.
Misidava, Pecica (RO)
Cluj-Napoca, NMGT (inv. V.149)

76-24
Beitel
IJzer
l 4 cm, *b* 0,5 cm
1-100 n.Chr.
Misidava, Pecica (RO)
Cluj-Napoca, NMGT (inv. V.150)

77.
Bouwsteen met merktekens in
Griekse letters
Steen
h 36 cm, *l* 33 cm, *b* 25 cm
100 v.Chr.-100 n.Chr.
Sarmizegetusa Regia, Orăștioara
de Sus (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 54082)

78.
Armbanden uit *Sarmizegetusa
Regia*

78-1
Spiraalvormige slangenarmband
Goud
l spiraal 207,1 cm, 928,14 g
100 v.Chr.-50 n.Chr.
Sarmizegetusa Regia, Orăștioara
de Sus (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 326693)

78-2
Spiraalvormige slangenarmband
Goud
l spiraal 288 cm, 982,37 g
100 v.Chr.-50 n.Chr.
Sarmizegetusa Regia, Orăștioara
de Sus (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 326690)

78-3
Spiraalvormige slangenarmband
Goud
l spiraal 268,9 cm, 1076,72 g
100 v.Chr.-50 n.Chr.
Sarmizegetusa Regia, Orăștioara
de Sus (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 326691)

78-4
Spiraalvormige slangenarmband
Goud
l spiraal 282 cm, 1115,31 g
100 v.Chr.-50 n.Chr.
Sarmizegetusa Regia, Orăștioara
de Sus (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 326692)

79.
Spiraalvormige slangenarmband
Zilver
l spiraal 207 cm
100 v.Chr.-50 n.Chr.
Bălăușeri (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 47482)

80.
Spiraalvormige slangenarmband
Zilver
l 20 cm, *b* 12,5 cm
100 v.Chr.-50 n.Chr.
Mărunței (RO)
Pitești, Regionaal Museum van
Argeș (inv. I.V. 1028)

81.
Spiraalvormige slangenarmband
Zilver
l 13,5 cm
100 v.Chr.-50 n.Chr.
București (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 11141)

82.
Fibula (mantelspeld)
Zilver
l 10,78 cm
1-200 n.Chr.
Vindplaats onbekend (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 347895)

83.
Fibula (mantelspeld)
Zilver
l 10,77 cm
1-200 n.Chr.
Vindplaats onbekend (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 347896)

84.
Halsring (*torques*)
Zilver
h 5,27 cm, *diam.* 12,5 cm
1-200 n.Chr.
Vindplaats onbekend (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 347901)

85.
Gordelriem
Zilver
l 72 cm
1-200 n.Chr.
Vindplaats onbekend (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 347905)

86.
Hoofdsieraad met maansikkelvor-
mige hangers
Zilver
l 14,15 cm, *b* 4,8 cm
1-200 n.Chr.
Vindplaats onbekend (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 347912)

87.
Gordelketting
Zilver
l 141 cm
1-200 n.Chr.
Vindplaats onbekend (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 347906)

88.
Spiraalvormige armband
Zilver
h 2,89 cm, *diam.* 7,61 cm
1-200 n.Chr.
Vindplaats onbekend (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 347899)

89.
Phalera (sierschijf) versierd met
de buste van een vrouw
Verguld zilver
diam. 9,43 cm, *d* 1,84 cm
1-200 n.Chr.
Vindplaats onbekend (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 347907)

90.
Ring met cameo versierd met de
godin Athena op een renwagen
Goud en sardonyx
diam. 3,20-3,60 cm
100 v.Chr.-100 n.Chr.
Poiana (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 11350)

91.
Inhoud van een graf uit Săsciori

91-1
Oorring versierd met hercules-
knoop
Goud en steen
diam. 3,61 cm
200-100 v.Chr.
Săsciori (RO)
Alba Iulia, NME (inv. D. 4710)

91-2
Oorring versierd met hercules-
knoop
Goud en steen
diam. 3,07 cm
200-100 v.Chr.
Săsciori (RO)
Alba Iulia, NME (inv. D. 4711)

91-3
Halsketting met amfoorvormige
hangers
Goud
l 34 cm
200-100 v.Chr.
Săsciori (RO)
Alba Iulia, NME (inv. D. 4709)

92.
Phalerae uit de schat van Galiche

92-1
Phalera (sierschijf) versierd met
een ruiter
Verguld zilver
diam. 15,8 cm
200-1 v.Chr.
Bjala Slatina (BG)
Sofia, Nationaal Archeologisch
Instituut met Museum –
Bulgaarse Academie voor
Wetenschappen (inv. 5877)

92-2
Phalera (sierschijf) versierd met
de buste van een godin en twee
vogels
Verguld zilver
diam. 18,3 cm
200-1 v.Chr.
Bjala Slatina (BG)
Sofia, NAIM-BAS (inv. 5876)

93.
Phalerae uit de schat van Surcea

93-1
Phalera (sierschijf) versierd met
een ruiter, een hond en een
roofvogel
Verguld zilver
l 10,12 cm, *b* 7,16 cm
100-1 v.Chr.
Zăbala (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 32069)

93-2
Phalera (sierschijf) versierd met
een griffioen
Verguld zilver
diam. 5,7 cm
100-1 v.Chr.
Zăbala (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 32070)

94.
Phalera (sierschijf) versierd met
de buste van een vrouw
Verguld zilver
l 9,2 cm, *b* 8,5 cm
100-50 v.Chr.
București (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 8415)

95.
Schat van Lupu

95-1
Pot geïmporteerd uit Italië
Brons
h 15,5 cm
100-50 v.Chr.
Cergău (RO)
Alba Iulia, NME (inv. D.4480)

95-2
Kopje
Zilver
h 7,5 cm, *diam.* 14,2 cm
100-50 v.Chr.
Cergău (RO)
Alba Iulia, NME (inv. D4479)

76-1

76-2

76-3

76-4

76-5

76-6

76-7

76-8

76-9

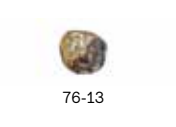
76-10

76-11

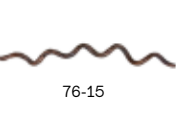
76-12

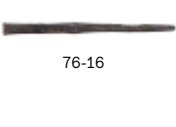
76-13

76-14

76-15

76-16

76-17

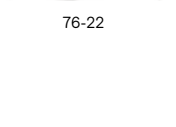
76-18

76-19

76-20

76-21

76-22

76-23

76-24

76-25

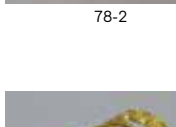
76-26

76-27

76-28

76-29

76-30

76-31

76-32

76-33

76-34

76-35

76-36

81

82

83

84

85

86

87

88

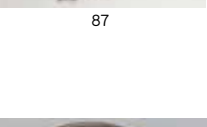
89

90

91

92

93

94

95

96

97

98

99

100

101

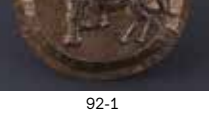
102

103

104

105

106

107

108

95-3
Fibula (mantelspeld)
Zilver
l 13,2 cm
100-50 v.Chr.
Cergău (RO)
Alba Iulia, NME (inv. D4470)

95-4
Fibula (mantelspeld)
Zilver
l 13 cm
100-50 v.Chr.
Cergău (RO)
Alba Iulia, NME (inv. D4471)

95-5
Phalera (sierschijf) versierd met een roofvogel met een slang in zijn klauwen
Zilver
diam. 11 cm
100-50 v.Chr.
Cergău (RO)
Alba Iulia, NME (inv. D4477)

95-6
Phalera (sierschijf) versierd met een roofvogel met een slang in zijn klauwen
Zilver
diam. 10,5 cm
100-50 v.Chr.
Cergău (RO)
Alba Iulia, NME (inv. D4478)

95-7
Phalera (sierschijf) versierd met een gevleugelde godin die twee dieren vasthoudt
Zilver
diam. 16 cm
100-50 v.Chr.
Cergău (RO)
Alba Iulia, NME (inv. D4474)

95-8
Phalera (sierschijf) versierd met een vrouwelijke figuur die twee dieren vasthoudt
Zilver
diam. 14,8 cm
100-50 v.Chr.
Cergău (RO)
Alba Iulia, NME (inv. D4473)

95-9
Phalera (sierschijf) versierd met een vrouwelijke figuur die een dier en een pot vasthoudt
Zilver
diam. 10,7 cm
100-50 v.Chr.
Cergău (RO)
Alba Iulia, NME (inv. D4472)

95-10
Phalera (sierschijf) versierd met een ruiter
Zilver
diam. 11,2 cm
100-50 v.Chr.
Cergău (RO)
Alba Iulia, NME (inv. D4476)

95-11
Phalera (sierschijf) versierd met een ruiter
Zilver
diam. 13 cm
100-50 v.Chr.
Cergău (RO)
Alba Iulia, NME (inv. D4475)

DE GETEN

96.
Grafinhoud van de tumulus van Agighiol

96-1
Beenbeschermers met voorstelling van een getatoeëerd gezicht en dierfiguren
Verguld zilver
h 46 cm, b 7,8 cm
340-330 v.Chr.
Valea Nucarilor (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 11176)

96-2
Biconische beker versierd met dieren
Zilver
h 18 cm, diam. 11,1 cm
340-330 v.Chr.
Valea Nucarilor (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 11179)

96-3
Rituele schaal met de namen van koning Kotys en de maker Beo
Zilver
h 5,8 cm, diam. 16 cm
340-330 v.Chr.
Valea Nucarilor (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 11177)

97.
Grafinhoud van de tumulus van Peretu

97-1
Paradehelm versierd met ogen, plantenmotieven en dieren
Verguld zilver
h 26 cm, diam. 20 cm
400-300 v.Chr.
Peretu (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 73865)

97-2
Hol voorwerp in de vorm van een hoofd
Verguld zilver
h 16,8 cm
400-300 v.Chr.
Peretu (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 73866)

97-3
Phalera (sierbeslag) versierd met paardenkoppen
Zilver
l 4,50 cm
400-300 v.Chr.
Peretu (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 73952)

97-4
Phalera (sierbeslag) versierd met paardenkoppen
Zilver
l 6,60 cm, 5,80 cm, 6,30 cm
400-300 v.Chr.
Peretu (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 73947)

97-5
Schaal
Brons
diam. 36,5 cm
400-300 v.Chr.
Peretu (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 73493)

97-6
Zeef
Zilver
diam. 8,8 cm
400-300 v.Chr.
Peretu (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 73960)

97-7
Rituele schaal
Verguld zilver
diam. 14 cm
400-300 v.Chr.
Peretu (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 73869)

98.
Paradehelm versierd met ogen en mythologische scènes
Goud
h 25,5 cm, diam. 20 cm
425-375 v.Chr.
Vărbilău (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 11420)

99.
Sierbeslag van paardentuig uit de schat van Craiova

99-1
Phalera (sierbeslag) van paardentuig in de vorm van een draak en een adelaar
Verguld zilver
l 12,5 cm, b 6,2 cm
400-300 v.Chr.
Craiova (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 11161)

99-2
Phalera (sierbeslag) van paardentuig versierd met wolvenkoppen
Verguld zilver
l 7,2 cm, b 6,5 cm
400-300 v.Chr.
Craiova (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 11158)

99-3
Phalera (sierbeslag) van paardentuig versierd met wolvenkoppen
Verguld zilver
l 6,8 cm, b 6,5 cm
400-300 v.Chr.
Craiova (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 11159)

99-4
Phalera (sierbeslag) van paardentuig in de vorm van een paardenkop
Verguld zilver
l 7,6 cm, b 3,8 cm
400-300 v.Chr.
Craiova (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 8501)

99-5
Phalera (sierbeslag) van paardentuig versierd met paardenkoppen
Zilver
l 4 cm, b 3,91 cm
400-300 v.Chr.
Craiova (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 11147)

99-6
Sierbeslag van paardentuig in de vorm van een stierkop
Verguld zilver
h 3,2 cm, l 3,6 cm
400-300 v.Chr.
Craiova (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 11168)

99-7
Sierbeslag van paardentuig in de vorm van een stierkop
Verguld zilver
h 3,2 cm, l 3,6 cm
400-300 v.Chr.
Craiova (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 11166)

99-8
Sierbeslag van paardentuig in de vorm van een stierkop
Verguld zilver
h 3,7 cm, l 3,5 cm
400-300 v.Chr.
Craiova (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 11167)

99-9
Sierbeslag van het hoofdstel van paardentuig versierd met een griffioenskop
Verguld zilver
h 6 cm, b 3,1 cm
340-330 v.Chr.
Craiova (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 11171)

100.
Schat van Cucuteni

100-1
Phalera (sierbeslag) van paardentuig versierd met paarden- of wolvenkoppen
Goud
l 9,5 cm, b 8,7 cm
500-400 v.Chr.
Cucuteni (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 81949)

100-2
Phalera (sierbeslag) van paardentuig versierd met een vechtende wolf en hond
Goud
l 13,5 cm, b 9,8 cm
500-400 v.Chr.
Cucuteni (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 81965)

100-3
Sierbeslag van het hoofdstel van paardentuig versierd met een paardenkop en everzwijnen
Goud
l 15,6 cm
500-400 v.Chr.
Cucuteni (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 82006)

100-4
Spiraalvormige armband versierd met ramskoppen
Goud
l 18 cm
500-400 v.Chr.
Cucuteni (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 81957a-c)

101.
Diadeem versierd met panthers en bloemen
Goud
diam. 15,3 cm (vóór de vervorming door vuur)
400-200 v.Chr.
Bunești-Averesti (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 237295)

102.
Drinkhoorn (*rhyton*) in de vorm van een stierenkop en met voorstellingen van vrouwen
Verguld zilver
h 16 cm, diam. 9,6 cm
325-275 v.Chr.
Poroina Mare (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 11335)

103.
Vondsten uit de schat van Rogozen

103-1
Kan met voorstellingen van godinnen op een panter en vechtende dieren
Verguld zilver
h ca. 20 cm
400-300 v.Chr.
Khairadin (BG)
Vratsa, Regionaal Historisch Museum (inv. 22455/B447/)

103-2
Biconische beker met voorstellingen van dieren
Verguld zilver
h ca. 20 cm
400-300 v.Chr.
Khairadin (BG)
Vratsa, RHM (inv. 22465/B593/)

104.
Phiale (rituele schaal) met de namen van koning Kotys en de maker Geiston
Zilver
diam. 13,5 cm
400-350 v.Chr.
Lovet (BG)
Sofia, NAIM-BAS (inv. 2241)

DE GRIEKEN

105.
Urne met voorstelling van de god Dionysos en zijn geliefde Ariadne
Brons en zilver
h 52 cm
350-275 v.Chr.
Kallatis, Mangalia (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 48899)

106.
Parfumflesje in de vorm van een sirene
Aardewerk
h 11 cm, l 14 cm
600-550 v.Chr.
Istros, Istria (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 16746)

107.
Parfumflesje in de vorm van een vrouw met een vogel
Beschilderd aardewerk
h 22,8 cm, b 6,7 cm
600-500 v.Chr.
Istros, Istria (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 16754)

108.
Schaal versierd met geometrische en plantenmotieven
Beschilderd aardewerk
h 1,9 cm, diam. 13 cm
600-550 v.Chr.
Istros, Istria (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 16758)

109.
Amfoor met voorstelling van een sater en een nimf
Beschilderd aardewerk
h 21 cm, diam. 19 cm
600-550 v.Chr.
Istros, Istria (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 16751)

110.
Drinkschaal met voorstelling van een watervogel en geometrische motieven
Beschilderd aardewerk
h 9 cm, diam. 16 cm
600-500 v.Chr.
Istros, Istria (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 16747)

111.
Schenkkan met voorstelling van een vogelkop
Beschilderd aardewerk
h 23,3 cm, diam. 19,4 cm
600-500 v.Chr.
Istros, Istria (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 16794)

112.
Schenkkan met voorstelling van een vogelkop
Beschilderd aardewerk
h 23 cm, diam. 20 cm
Ca. 600 v.Chr.
Camirus, Rodos (GR)
Brussel, Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis (inv. A.1704)

113.
Stele met een onderwijsscène
Marmer
h 75 cm, b 47,5 cm, d 15 cm
200-100 v.Chr.
Kallatis, Mangalia (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 48893)

114.
Pijlpunten uit de schat van Medgidia

114-1
Pijlpunt
Brons
h ca. 4 cm, b ca. 1 cm
575-450 v.Chr.
Medgidia (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 316820)

114-2
Pijlpunt
Brons
h ca. 4 cm, b ca. 1 cm
575-450 v.Chr.
Medgidia (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 316822)

95-3

95-4

95-5

95-6

95-7

95-8

95-9

95-10

95-11

96-1

96-2

96-3

97-1

97-2

97-3

97-4

97-5

97-6

97-7

98

99-1

99-2

99-3

99-4

99-5

99-6

99-7

99-8

99-9

100-1

100-2

100-3

100-4

101

102

103-1

103-2

104

105

106

107

108

109

110

111

112

113

114-1

114-2

114-3
Pijlpunt
Brons
h ca. 4 cm, *b* ca. 1 cm
575-450 v.Chr.
Medgidia (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 316823)

114-4
Pijlpunt
Brons
h ca. 4 cm, *b* ca. 1 cm
575-450 v.Chr.
Medgidia (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 316827)

114-5
Pijlpunt
Brons
h ca. 4 cm, *b* ca. 1 cm
575-450 v.Chr.
Medgidia (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 316828)

114-6
Pijlpunt
Brons
h ca. 4 cm, *b* ca. 1 cm
575-450 v.Chr.
Medgidia (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 316933)

114-7
Pijlpunt
Brons
h ca. 4 cm, *b* ca. 1 cm
575-450 v.Chr.
Medgidia (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 316938)

114-8
Pijlpunt
Brons
h ca. 4 cm, *b* ca. 1 cm
575-450 v.Chr.
Medgidia (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 316873)

114-9
Pijlpunt
Brons
h ca. 4 cm, *b* ca. 1 cm
575-450 v.Chr.
Medgidia (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 316877)

114-10
Pijlpunt
Brons
h ca. 4 cm, *b* ca. 1 cm
575-450 v.Chr.
Medgidia (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 316883)

115.
Beeldje van de godin Cybele
Marmer
h 26 cm
200-1 v.Chr.
Istros, Istria (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 18725)

116.
Wijreliëf aan de Moiren
Marmer
h 51,5 cm, *b* 54 cm, *d* 8,9 cm
300-200 v.Chr.
Istros, Istria (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 18748)

117.
Eremonument voor Diodoros,
Prokritos en Klearchos
Marmer
h 165 cm, *b* 45-50 cm, *d* 13-15 cm
300-200 v.Chr.
Istros, Istria (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 36921)

118.
Fenicische kralen uit de schat van
Bunești-Averești

118-1
Kraal versierd met twee gezichten
Glas
h 3,9 cm, diam. 2,6 cm
400-300 v.Chr.
Bunești-Averești (RO)
Vaslui, Regionaal Museum Ștefan
cel Mare (inv. 6005)

118-2
Kraal versierd met twee gezichten
Glas
h 4,3 cm, diam. 3,1 cm
400-300 v.Chr.
Bunești-Averești (RO)
Vaslui, RMSM (inv. 6004)

119.
Drinkschaal
Geverfd aardewerk
h 4,4 cm, diam. 15 cm
375-350 v.Chr.
Istros, Istria (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 16811)

120.
Beker
Geverfd aardewerk
h 10,7 cm, diam. 12,6 cm
Rond 350 v.Chr.
Istros, Istria (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 16828)

121.
Beker
Geverfd aardewerk
h 12 cm, diam. 14 cm
400-300 v.Chr.
Attica (GR)
Brussel, KMKG (inv. A.1716)

122.
Fragment van een kopje met een
drinkgelagscène
Roodfigurig aardewerk,
toegeschreven aan de
‘Pithosschilder’
500-490 v.Chr.
l 9,9 cm, *b* 6,9 cm
Istros, Istria (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 16766)

123.
Kelk versierd met geometrische
en plantenmotieven
Roodfigurig aardewerk
h 11,9 cm, diam. 12,9 cm
450-400 v.Chr.
Istros, Istria (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 16838)

124.
Kruikamfoor versierd met een
maenade, een saterhoofd en een
jongeman
Roodfigurig aardewerk
h 19,6 cm
336-330 v.Chr.
Istros, Istria (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 16835)

125.
Schenkkan versierd met een
rituele scène
Roodfigurige aardewerk
h 16,5 cm, diam. 10 cm
375-350 v.Chr.
Istros, Istria (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 16760)

126.
Schenkkan versierd met het hoofd
van een vrouw en een staande
figuur
Roodfigurige aardewerk
h 17,5 cm, diam. 9,5 cm
400-300 v.Chr.
Vindplaats onbekend (GR)
Brussel, KMKG (inv. A.1727)

127.
Beeldje van een vrouw
Beschilderde terracotta, type
Tanagra
h 24 cm
400-200 v.Chr.
Kallatis, Mangalia (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 16806)

128.
Beeldje van een vrouw
Beschilderde terracotta, type
Tanagra
h 24 cm
400-200 v.Chr.
Kallatis, Mangalia (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 16807)

129.
Beeldje van een vrouw
Beschilderde terracotta, type
Tanagra
h 28 cm
400-200 v.Chr.
Istros, Istria (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 16805)

130.
Oorhangers in de vorm van de god
Eros

130-1
Oorhanger in de vorm van de god
Eros
Goud
h 2 cm
300-100 v.Chr.
Dobrudja (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 9512)

130-2
Oorhanger in de vorm van de god
Eros
Goud
h 1,36 cm
300-100 v.Chr.
Dobrudja (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 9511)

131.
Halsketting versierd met
leeuwenkoppen
Goud en steen
l 18 cm
400-200 v.Chr.
Kallatis, Mangalia (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 49091)

132.
Kralensnoer met hanger
Goud, granaat, turkoois en glas
l 3,3 cm (hanger)
300-100 n.Chr.
Kallatis, Mangalia (RO)
Constanța, MNGA (inv. 25581,
25582)

133.
Haarsieraad met voorstelling van
een vrouwelijke buste
Goud
h 2,5 cm, diam. 8,3 cm
400-200 n.Chr.
Limanu (RO)
Constanța, MNGA (inv. 4073-
4075)

DE SCYTHEN

134.
Namaakzwaard in schede (type
Kelermes) met voorstellingen van
dieren
Brons
l 46,7 cm, *b* 4,3 cm
600-500 v.Chr.
Medgidia (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 16124)

135.
Zwaard (*akinakes*)
IJzer en brons
l 53,3 cm, *b* 7 cm
550-500 v.Chr.
Costești (RO)
Pitești, RMA (inv. I.V.853)

136.
Zwaard (*akinakes*) met schede
IJzer en brons
l 36,5 cm, *b* 1,3 cm (zwaard)
700-600 v.Chr.
Mirșid (RO)
Zalău, Regionaal Museum van
Geschiedenis en Kunst
(inv. C.C.60/1976)

137.
Dolk (*akinakes*, type ‘antenne’)
IJzer
l 32,5 cm, *b* 3,4 cm
500-400 v.Chr.
Lunca (RO)
Cluj-Napoca, NMGT
(inv. P.133425)

138.
Kruisvormig sierbeslag (van een
pijlenkoker of van het hoofdstel
van paardentuig)
Brons
l 10 cm, *b* 7 cm, *d* 0,6 cm
600-500 v.Chr.
Pungești (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 16125)

139.
Ketel versierd met dieren
(steenbokken?)
Brons
h 62,5 cm, diam. 65 cm
600-500 v.Chr.
Scorțaru Nou (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 16149)

140.
Sierbeslag van paardentuig
Goud
l 48 cm, *b* 9,83 cm
500-400 v.Chr.
Mihai Eminescu (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 89575)

141.
Zegelring van koning Skyles
Goud
diam. 2,50-2,94 cm
500-400 v.Chr.
Corbu (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 10616)

142.
Spiegel versierd met een panter
en een hert
Brons
l 34,4 cm, diam. 17 cm
600-500 v.Chr.
Păuca (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 66441)

143.
Zwaard (*akinakes*, type ‘antenne’)
versierd met panter
IJzer
l 124 cm, *b* 12,2 cm
500-400 v.Chr.
Ilieni (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 32055)

144.
Sierbeslag met voorstelling van
een antilope of steenbok,
afkomstig uit de tumulus van
Agighiol
Goud
l 2,8 cm
500-400 v.Chr.
Valea Nucarilor (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 11183)

145.
Grafbeeld van een krijger
Steen
h 115 cm, *b* 50 cm
525-500 v.Chr.
Lumina (RO)
Constanța, MNGA (inv. 842)

DE KELTEN

146.
Beeldje van een everzwijn
Brons
225-175 v.Chr.
Luna (RO)
Cluj-Napoca, NMGT (inv. P.7840)

147.
Inhoud van het graf van een
krijger uit Ciumești

147-1
Helm versierd met een valk
IJzer, brons en glas
h 40 cm, *b* 53 cm, diam. 21 cm
250-175 v.Chr.
Ciumești (RO)
Boekarest, NMRG (inv. 69676)

147-2
Wangklep van een helm
IJzer
l 8,2 cm, *b* 7,4 cm, *d* 0,2 cm
250-175 v.Chr.
Ciumești (RO)
Satu Mare, Regionaal Museum
van Satu Mare (inv. 31270)

147-3
Lanspunt
IJzer
l 22 cm, *b* 1,7 cm
250-175 v.Chr.
Ciumești (RO)
Baia Mare, Regionaal Museum
van Geschiedenis en Archeologie
van Maramureș (inv. 3330)

147-4
Beenplaat
Brons
l 43 cm, *b* 15,5 cm
250-175 v.Chr.
Ciumești (RO)
Baia Mare, RMGAM (inv. 19585)

147-5
Beenplaat
Brons
l 43 cm, *b* 10 cm
250-175 v.Chr.
Ciumești (RO)
Baia Mare, RMGAM (inv. 19586)

147-6
Sierschijf van een maliënkolder
Brons en ijzer
diam. 5,4 cm, *d* 07 cm
250-175 v.Chr.
Ciumești (RO)
Baia Mare, RMGAM (inv. 3329)

147-7
Versierde sluithaak van een
maliënkolder
Brons en ijzer
l 9,4 cm, *b* 2,7 cm
250-175 v.Chr.
Ciumești (RO)
Baia Mare, RMGAM (inv. 3326)

147-8
Maliënkolder
IJzer
l 41 cm, *b* 41 cm
250-175 v.Chr.
Ciumești (RO)
Baia Mare, RMGAM (inv. 3326-
3328)

147-9
Fragmenten van een maliënkolder
IJzer
l 7,2 cm, *b* 4,2 cm, *d* 0,5 cm ; *l* 6,2
cm, *b* 2,9 cm, *d* 0,5 cm ; *l* 6 cm, *b*
4,4 cm, *d* 0,5 cm ; *l* 6,6 cm, *b* 5 cm,
d 0,5 cm
250-175 v.Chr.
Ciumești (RO)
Satu Mare, RMSM (inv. 31 306)

147-10
Kom
Aardewerk
h 6,5 cm, diam. 12,6 cm
250-175 v.Chr.
Ciumești (RO)
Satu Mare, RMSM (inv. 31 307)

148.
Zwaard en schede met
voorstelling van draken
IJzer en koraal
l 66,4 cm, *b* 5,3 cm, *d* 1,1 cm
(zwaard) ; *l* 714 cm, *b* 6 cm
(schede)
300-275 v.Chr.
Nissan-lez-Ensérune (FR)
Nissan-lez-Ensérune, Centrum
van Nationale Monumenten –
Archeologische Site van het
Oppidum van Ensérune
(inv. ENS2015100007)

114-3

114-4

114-5

114-6

114-7

114-8

114-9

114-10

115

117

118-1

118-2

119

120

116

121

122

123

124

125

126

127

128

129

130-1

130-2

131

132

133

134

135

136

137

138

139

140

141

142

143

144

145

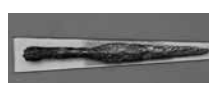
146

147-1

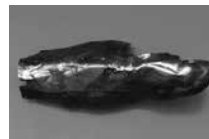
147-2

147-3

147-4

147-5

147-6

147-7

147-8

147-9

147-10

148

149.
Inhoud van het graf van een krijger uit Pişcolt-Nisipărie (graf 40)

149-1
Zwaard en schede met voorstelling van draken
IJzer
l 60 cm, b 5 cm, d 0,5 cm (zwaard) ; l 62 cm, b 6 cm, d 1,6 cm (schede)
280-250 v.Chr.
Pişcolt (RO)
Satu Mare, RMSM (inv. 4541)

149-2
Beenplaat
IJzer
l 19 cm, b 6 cm, d 0,2 cm
280-250 v.Chr.
Pişcolt (RO)
Satu Mare, RMSM (inv. 4538)

149-3
Beenplaat
IJzer
l 19 cm, b 6 cm, d 0,2 cm
280-250 v.Chr.
Pişcolt (RO)
Satu Mare, RMSM (inv. 4539)

150.
Helm met nekbeschermer versierd met voluten
IJzer
h 19,8 cm, diam. 20,3 cm, d 0,4 cm
325-280 v.Chr.
Transsylvanië (RO)
Cluj-Napoca, NMGT (inv. P.7842)

151.
Inhoud van het graf van een vrouw uit Pişcolt-Nisipărie (graf 108)

151-1
Kan
Aardewerk
h 10,5 cm, diam. 11,7 cm
280-250 v.Chr.
Pişcolt (RO)
Satu Mare, RMSM (inv. 4796)

151-2
Pot
Aardewerk
h 23 cm, diam. 23 cm
280-250 v.Chr.
Pişcolt (RO)
Satu Mare, RMSM (inv. 4797)

151-3
Pot
Aardewerk
h 23 cm, diam. 26 cm
280-250 v.Chr.
Pişcolt (RO)
Satu Mare, RMSM (inv. 4798)

151-4
Fibula (mantelspeld)
Brons, ijzer en koraal
l 9,5 cm
280-250 v.Chr.
Pişcolt (RO)
Satu Mare, RMSM (inv. 4799)

151-5
Fibula (mantelspeld)
Brons
l 3,5 cm, b 1,4 cm
280-250 v.Chr.
Pişcolt (RO)
Satu Mare, RMSM (inv. 4801)

151-6
Fragmentaire fibula (mantelspeld)
Brons
l 2,2 cm
280-250 v.Chr.
Pişcolt (RO)
Satu Mare, RMSM (inv. 4802)

151-7
Enkelring
Brons
diam. 11 cm
280-250 v.Chr.
Pişcolt (RO)
Satu Mare, RMSM (inv. 4795)

151-8
Halssieraad
Brons en koraal
diam. 16 cm, d 0,5 cm
280-250 v.Chr.
Pişcolt (RO)
Satu Mare, RMSM (inv. 4795)

152.
Inhoud van het graf van een vrouw uit Fântânele-Livadă

152-1
Kralensnoer met hanger versierd met twee gezichten
Glas
l 4,7 cm (grote kraal); l 2,3 cm (middelgrote kralen); l 1,6-2 cm (kleine kralen)
250-175 v.Chr.
Matei (RO)
Bistrița, MBN (inv. 11041-11049)

152-2
Fibula (mantelspeld)
Brons
l 4,1 cm
250-175 v.Chr.
Matei (RO)
Bistrița, MBN (inv. 11052)

152-3
Fibula (mantelspeld)
Brons
l 5 cm
250-175 v.Chr.
Matei (RO)
Bistrița, MBN (inv. 11051)

152-4
Fragmentaire fibula (mantelspeld)
Brons
l 6,6 cm
250-175 v.Chr.
Matei (RO)
Bistrița, MBN (inv. 11050)

152-5
Gordelketting versierd met gestileerde dierenkoppen
Brons
l 99-122 cm
250-175 v.Chr.
Matei (RO)
Bistrița, MBN (inv. 11034)

152-6
Armband
Brons
diam. 8 cm
250-175 v.Chr.
Matei (RO)
Bistrița, MBN (inv. 11039)

152-7
Enkelring
Brons
diam. 15,7 cm
250-175 v.Chr.
Matei (RO)
Bistrița, MBN (inv. 11035)

153.
Enkelringen uit het graf van Koningsbosch

153-1
Enkelring
Brons
250-100 v.Chr.
Echt-Susteren (NL)
Venlo, Limburgs Museum (inv. L24243)

153-2
Enkelring
Brons
250-100 v.Chr.
Echt-Susteren (NL)
Venlo, LM (inv. L24244)

154.
Flesje in de vorm van een schoen
Aardewerk
h 14 cm, b 16 cm
280-175 v.Chr.
Curtuișeni (RO)
Oradea, Museum van Crișana (inv. 918)

BRUIKLEENGEVERS

ROEMENIË

Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis (NMRG)
Alba Iulia, Nationaal Museum van de Eenheid (NME)
Bacău, Historisch Museum Iulian Antonescu (HMIA)
Baia Mare, Regionaal Museum van Geschiedenis en Archeologie van Maramureș (RMGAM)
Bistrița, Museumcomplex Bistrița-Năsăud (MBN)
Buzău, Regionaal Museum van Buzău (RMB)
Caracal, Museum van Romanați (MR)
Constanța, Museum van Nationale Geschiedenis en Archeologie (MNGA)
Cluj-Napoca, Nationaal Museum van de Geschiedenis van Transsylvanië (NMGT)
Deva, Museum van de Dacische en Romeinse Beschaving (MDRB)
Oradea, Museum van Crișana (MC)
Pitești, Regionaal Museum van Argeș (RMA)
Satu Mare, Regionaal Museum van Satu Mare (RMSM)
Slobozia, Regionaal Museum van Ialomița (RMI)
Târgu Mureș, Regionaal Museum van Mureș (RMM)
Tulcea, Eco-museaal Onderzoeksinstituut Gavrilă Simion (EOGS)
Turda, Historisch Museum (HM)
Vaslui, Regionaal Museum Ștefan cel Mare (RMSM)
Zalău, Regionaal Museum van Geschiedenis en Kunst (RMGK)

BELGIË

Brussel, Agentschap Onroerend Erfgoed (AOE)
Brussel, Koninklijke Bibliotheek van België (KBR)
Brussel, Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis (KMKG)
Tongeren, Gallo-Romeins Museum (GRM)

BULGARIJE

Sofia, Nationaal Archeologisch Instituut met Museum - Bulgaarse Academie voor Wetenschappen (NAIM-BAS)
Vratsa, Regionaal Historisch Museum (RHM)

FRANKRIJK

Nissan-lez-Ensérune, Centrum van Nationale Monumenten - Archeologische Site van het Oppidum van Ensérune (ASOE)

NEDERLAND

Venlo, Limburgs Museum (LM)

VATICAAANSTAD

Vaticaanstad, Vaticaanse Musea (VM)

LITERATUURLIJST

- BERECKI Sándor, *Iron Age Settlement Patterns and Funerary Landscapes in Transylvania (4th – 2nd Centuries BC)*, Târgu Mureş, 2015 (Catalogi Musei Marisiensis, seria archaeologica II).
- BYROS Graziela M., *Reconstructing Identities in Roman Dacia: Evidence from Religion. A Dissertation Presented to the Faculty of the Graduate School of Yale University in Candidacy for the Degree of Doctor of Philosophy*, New Haven, 2011.
- CHARBONNEAUX Jean, MARTIN Roland, VILLARD François, *Grèce Archaïque. 620–480 av. J.–C.*, Paris : Gallimard, 2008 (1968) (L’Univers des Formes).
- DANA Madalina, *Culture et mobilité dans le Pont–Euxin. Approche régionale de la vie culturelle des cités grecques*, Bordeaux : Ausonius, 2011.
- FLORESCU Radu, ARBORE POPESCU Grigore (eds), *I Daci. Firenze Palazzo Strozzi, 26 marzo – 29 giugno 1997*, Milano: Electa, 1997.
- FOL Aleksander (dir.), *Ancient Thrace. Gold and silver treasures from Bulgaria. 5000 BC–AD 300. Exhibition in the Amos Anderson art Museum, January 22 – April 16, 2000*, Helsinki, 2000.
- HANSON William S., HAYNES Ian P. (eds), *Roman Dacia. The Making of a Provincial Society*, Portsmouth, 2004 (Journal of Roman Archaeology Supplementary Series, 56).
- MĂNDESCU Dragoş, The ‘dark’ second century BC in Transylvania. In search for the missing link between the fall of the Celts and the rise of the Dacian culture, in *Acta Archaeologica Carpathica* 48, 2013, p. 111–134.
- OANȚĂ-MARGHITU Rodica (ed.), *Aurul și argintul Antic al României. Catalog de expoziție. Muzeul Național de Istorie a României, Râmnicu, Vâlcea* : Conphys, 2014.
- OBERLÄNDER-TĂRNOVEANU Ernest (dir.), *Romania. Overlapping civilisations*, Bucarest : National History Museum of Romania, 2016.
- RUSTOIU Aurel, *Warriors and Society in Celtic Transylvania*. Studies in the grave with helmet from Ciumesti, Ethnic and Cultural Interferences in the 1st Millennium B.C. to the 1st Millennium A.D., vol. XIII, band 13, Cluj-Napoca, 2008.
- SCHILTZ Véronique, *Les Scythes et les nomades des steppes. VIIe siècle avant J.–C. – Ier siècle après J.–C.*, Paris : Gallimard, 1994 (L’Univers des Formes, 39).
- SIMPSON St John, PANKOVA Svetlana (eds), *Scythians: warriors of ancient Siberia*, London : Thames & Hudson, 2017.
- SÎRBU Valeriu, FLOREA Gelu, *Les Gêto–Daces. Iconographie et imaginaire*, Cluj–Napoca : Centre d’Études Transylvaines–Fondation Culturelle Roumaine, 2000.
- TSETSKHLADZE Gocha R. (ed.), *The Greek colonization of the Black Sea area. Historical interpretation of archaeology*, Stuttgart : Franz Steiner Berlag, 1998.
- WOLFGANG David (ed.), *Roms unbekannte Grenze. Kelten, Daker, Sarmaten und Vandalen im Norden des Karpatenbeckens 4. Jh. v. Chr. bis 4. Jh. n. Chr. Begleitbuch zur Ausstellung im Kelten Römer museum Manching 7.7.2012–17.2.2013*, Manching, 2018 (Schriften des Kelten Römer museums, 6).

DE AUTEURS

BART DEMARSIN (°1975) is afdelingshoofd tijdelijke tentoonstellingen in het Gallo-Romeins Museum. Hij studeerde archeologie aan de KU Leuven en is sinds 2001 verbonden aan het museum. Hij coördineerde de totstandkoming van talrijke succesvolle exposities en verzorgde diverse vulgariserende publicaties. Met de jaren bouwde hij een gedegen allround kennis op van de antieke cultuurwereld. Die weet hij op een fijne manier over te brengen aan een divers publiek.

STÉPHANIE DERWAEL (°1987) werkt sinds 2017 als wetenschappelijk medewerker in het Gallo-Romeins Museum. Ze is doctor in de kunstgeschiedenis en archeologie, en was als onderzoekster tewerkgesteld aan de Sorbonne (Parijs) en de Université de Liège, waar ze ook onderwijsopdrachten uitvoerde. Ze heeft een diepgaande kennis over Romeinse propaganda en symboliek in de Romeinse kunst. Haar interesseveld situeert zich bij uitbreiding in de Grieks-Romeinse cultuurwereld. In het bijzonder interculturele kruisbestuivingen dragen haar belangstelling weg.

Dit boek verschijnt naar aanleiding van de tentoonstelling ‘Dacia Felix — Het roemrijke verleden van Roemenië’ (19 oktober 2019 - 26 april 2020), in het Gallo-Romeins Museum van Tongeren.

De tentoonstelling kwam tot stand in samenwerking met Europalia International, het Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis, het Roemeens Cultureel Instituut en de Roemeense regering.

OPDRACHTGEVER

Stad Tongeren
Patrick Dewael – burgemeester
An Christiaens – burgemeester wnd.

En de leden van het schepencollege: An Christiaens, Johnny Vrancken, Patrick Jans, Marc Hoogmartens, Gerard Stassen, Guy Schiepers, Jos Schouterden
Luc Houbrechts – algemeen directeur

REDACTIE

Bart Demarsin en Stéphanie Derwael

MET DE STEUN VAN

de wetenschappelijke tentoonstellingscuratoren: Ernest Oberländer-Tärnoveanu, in samenwerking met Valeriu Sirbu en Dragoş Măndescu

MET DANK AAN

Adela Băltăc, Linda Bogaert, Nathan Cartig, Paul Damian, Michiel Dekoninck, Patrick De Rynck, Birgit Feucht, Laura Komac en Igor Van den Vonder.

GRAFISCH ONTWERP

www.gestalte.be – Katrien Daemers, Jessika L’Ecluse en Zoë Verstraete

DRUK

Graphius, Gent

AFBEELDING VOORPAGINA:

Drinkhoorn (rhyton) in de vorm van een stierenkop en met voorstellingen van vrouwen, Poroina Mare (RO), 325-275 v.Chr., verguld zilver, h 16 cm, diam. 9,6 cm
© Boekarest, Nationaal Museum van de Roemeense Geschiedenis

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Stad Tongeren, AC Praetorium, Maastrichterstraat 10, B-3700 Tongeren

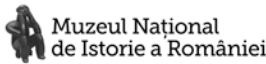
UITGAVE

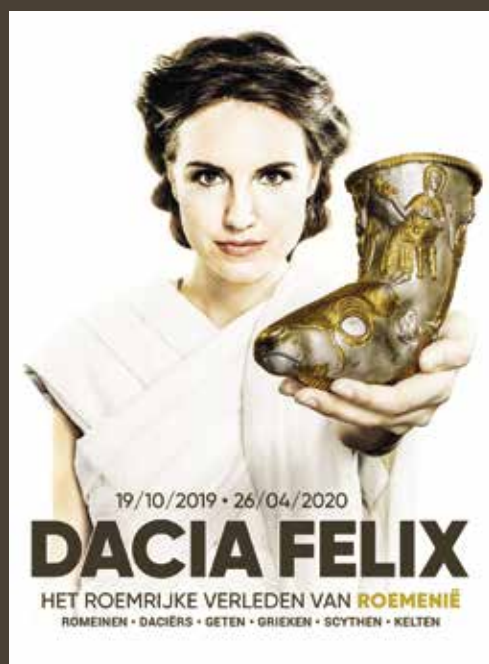
Uitgeverij Snoeck, Gent

© 2019, Gallo-Romeins Museum Tongeren, Uitgeverij Snoeck, de auteurs
Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt, in enige vorm, of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

D/2019/0012/77
ISBN 978 94 6161 569 5

Ce livre est également disponible en français
ISBN 978 94 6161 575 6

Dit boek hoort bij de tentoonstelling 'Dacia Felix', te zien in het Gallo-Romeins Museum van Tongeren, naar aanleiding van EUROPALIA ROMANIA 2019.

Het biedt een overzicht van de mooiste en meest betekenisvolle objecten, voorzien van heldere toelichting. Maar bovenal neemt het u mee op een culturele ontdekkingsreis naar het verre verleden van een voor velen van ons nog onbekend Oost-Europees land.

Niet alleen Romeinen, maar ook Daciërs en Geten, Grieken, Scythen en Kelten kleurden de Roemeense geschiedenis. Ze passeren in dit boek een na een de revue. Dat maakt het een must voor iedereen die geïnteresseerd is in de oudheid.

Tongeren
de eerste stad

EUROPALIA
ARTS FESTIVAL
ROMANIA

snoeck

